

**БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/04.06.2021.Fil.72.09РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

Хамраева Хулкар Хамидуллаевна

ЎЗБЕК МИЛЛИЙ РАҚС САНЪАТИ ТЕРМИНЛАРИ ТАДҚИҚИ

10.00.01 – Ўзбек тили

**филология фанлари доктори (DSc)
диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ**

Бухоро – 2021 йил

УЎК: 811.512.133`373.4(043.3)

Филология фанлари доктори (DSc)диссертация автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата диссертации доктора (DSc) по филологическим наукам

Contents of Dissertation Abstract of the Doctor (DSc) in Philology

Хамраева Хулкар Хамидуллаевна

Ўзбек миллий рақс санъати терминлари тадқиқи

Khamrayeva Khulkar Khamidullayevna

Study of the terms of the Uzbek national dance art.....

Хамраева Хулкар Хамидуллаевна

Исследование терминов узбекского национального танцевального искусства

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works

**БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/04.06.2021.Fil.72.09РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

Хамраева Хулкар Хамидуллаевна

ЎЗБЕК МИЛЛИЙ РАҚС САНЪАТИ ТЕРМИНЛАРИ ТАДҚИҚИ

10.00.01 – Ўзбек тили

филология фанлари доктори (DSc)

диссертацияси

АВТОРЕФЕРАТИ

Бухоро – 2021 йил

Фан доктори (DSc) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2020.3.DSc/Fil236 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Ўзбекистон Миллий университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Ўзбекистон Миллий университети веб-сайти (www.uz) ҳамда «ZiyoNET» ахборот-таълим порталида (www.ziyo.net.uz) жойлаштирилган.

+

Илмий маслаҳатчи:

Сайфуллаева Раъно Рауфовна
филология фанлари доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Саидов Ёқуб Сиддиқович
филология фанлари доктори, профессор

Худайбергана Дурдона Сиддиқовна
филология фанлари доктори, профессор

Пардаев Азамат Бахронович
филология фанлари доктори, профессор

Етакчи ташкилот:

Фарғона давлат университети

Диссертация билан ... давлат университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: *М. Усманов йўли*
1094

Диссертация автореферати 2021 йил «*11*» *сентябрь* кuni тарқатилди.
(2021 йил «» _____ даги _____ рақамли реєстр баённомаси)

[Signature]
Д.С. Ураева
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, филология фанлари доктори (DSc), профессор

[Signature]
Ш.Е. Давраимова
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш илмий котиби, филология фанлари доктори (DSc), доцент

[Signature]
Ғ.Н. Муродов
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, филология фанлари доктори (DSc), профессор

КИРИШ (докторлик (DSc) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон тилшунослигида олам лисоний тасвирининг катта бир қисмини ташкил этувчи, муайян соҳаларга оид тушунчаларни ифодалаб, ушбу соҳа мутахассисларининг мулоқоти учун асос бўлиб хизмат қилувчи терминологик бирликларни ўрганиш тенденцияси XX асрнинг бошларидан сезиларли даражада олға силжиди. Бугунги кун учун муҳим ва ижтимоий муҳит тақозо этаётган масалалардан бири бўлган соҳалар терминологиясини антропоцентрик тамойиллар асосида замонавий талқинда тадқиқ қилишдир. Терминологияни ўрганиш умуммиллий аҳамият касб этади. Тараққий этган терминологик системалар ривожланган адабий тилларнинг муҳим белгиларидан биридир. Бинобарин, турли тизимга мансуб соҳа терминларини саралаш, унификациялаш, таснифлаш, кодификациялаш, изохлаш, уларнинг функционал, лексик-семантик хусусиятларини аниқлаш тил тараққиётини таъминлайдиган муҳим омиллардан ҳисобланади.

Дунё тилшунослигида терминология билан шуғулланиш муайян соҳанинг илмий муаммоларини ўрганиш билан уйғунликда олиб бориладиган фаолиятдир. Чунки терминнинг асл моҳиятини изохлаш учун тилшунос унинг мазкур соҳадаги ўрни ва аҳамиятини ҳам ўрганиши талаб этилади. Бугунги глобал дунёда терминология мулоқот жараёнида ахборот манбаи, турли ихтисосликларни ўзлаштириш, илмий-техник тараққиётни жадаллаштириш воситаси сифатида хизмат қилмоқда. Дунё миқёсидаги глобаллашув жараёнида соҳаларда ўзаро алоқалар ўрнатилаётган бугунги кунда миллат руҳиятини, этник-маданий хусусиятларини ўзида акс эттирувчи рақс санъатига оид терминларни замонавий тамойиллар асосида ўрганиш масаланинг долзарблигини белгилайди. Шу кунгача жаҳон тилшунослигида рақс санъатини ривожлантиришнинг назарий ва амалий масалалари қисман ёритилган бўлса-да, соҳанинг терминологик тизимини бугунги замон талаблари даражасида илмий-танқидий тадқиқ қилиш, тизимлаштириш масаласи тилшунослар олдига қатор муҳим вазифаларни кўндаланг қилиб кўймоқда.

Мамлакатимизда кейинги йилларда ўзбек тилининг нуфузи ва мавқеини оширишда соҳалар терминологиясини тадқиқ этиш ишлари ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Таъкидланганидек: “Бизнинг ёшлар, албатта, бошқа тилни билиш учун саъй-ҳаракат қилсинлар, лекин аввал ўз она тилини кўзларига тўтиё қилиб, эхтиром кўрсатсинлар. Зеро, ўз тилига садоқат – бу ватаний ишдир”¹. Шу нуқтаи назардан, терминларни замонавий тилшунослик йўналишларига таянган ҳолда кўриб чиқиш билан бир қаторда, формал, систем-структур когнитив,

¹ <https://uza.uz> Президент Шавкат Мирзиёевнинг ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганининг ўттиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи// “Ўзбекистон овози” газетаси. 21.10.2019.

лингвокультурологик, социоллингвистик усуллар ёрдамида тадқиқ қилиш ўзбек терминологиясининг назарий ва амалий нуфузини оширади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги, 2019 йил 21 октябрдаги ПФ-5850-сон «Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида», 2020 йил 20 октябрдаги ПФ-6084-сон «Мамлакатимизда ўзбек тилини янада ривожлантириш ва тил сиёсатини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонлари, 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сон «Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги, 2020 йил 4 февралдаги «Рақс санъати соҳасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 29 январдаги 40-сон «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги атамалар комиссиясининг фаолиятини ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Диссертация мавзуси бўйича хорижий илмий-тадқиқотлар шарҳи². Жаҳон тилшунослигида лексикография ва терминологиянинг, хусусан соҳавий терминларнинг ўрни, тарихи, бугунги ҳолати ва таракқиёт босқичлари, турли тизимга мансуб соҳа терминларини саралаш, унификациялаш, таснифлаш, кодификациялаш, изохлаш, уларнинг функционал, лексик-семантик хусусиятларини аниқлаш каби назарий ва амалий масалаларни тадқиқ этишга қаратилган илмий кузатишлар дунёнинг етакчи илмий марказлари ва олий таълим муассасалари, жумладан, Boston University, Yale University, University of Chicago (АҚШ); Oxford University, Cambridge University, University of East Anglia (Англия); Sorbonne Université (Франция); University of Geneva

²Диссертация мавзуси бўйича хорижий илмий тадқиқотлар шарҳи www.krugosvet.rut , www.philol.msu.ru/, <http://scottishdance.net/>; <http://www.baletnoeiskusstvo.Ru>; <http://www.moiseyev.ru>. <http://www.moiseev.arts.ru>; <http://www.narodntanec.ru>; <http://piruet.info> ;<http://www.pseudology.org> ; <http://www.slavlib.ru> ; <http://www.sovetskyballet.ru> ; <http://www.tvkultura.ru>; <http://www.vaganova.ru/> ва бошқа манбалар асосида амалга оширилди.

(Швейцария); Humboldt Universität, University of Rochester (Германия); [Hiroshima University](#) (Япония); Universiteit Utrecht (Нидерландия); University of Belgrade (Сербия); Лингвистик тадқиқотлар институти, Москва давлат университети (Россия); Озарбайжон давлат тиллар университети (Озарбайжон), Қозоқ миллий университети (Қозоғистон); Хўжанд давлат университети (Тожикистон), шунингдек, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети, ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти (Ўзбекистон)да олиб борилмоқда.

Жаҳон тилшунослигида соҳалар терминологиясининг юзага келиш омилларининг ўрганилиши, лингвистик ҳамда экстралингвистик факторлар билан боғлиқлиги, соҳа терминологиясининг тил сатҳларида амал қилиш даражаси, лингвокогнитив ва психофизиологик концептуал характери тадқиқига оид олиб борилган тадқиқотлардан қуйидаги илмий натижалар олинган: соҳа терминологиясининг тил эволюциясидаги ўрни, тараққиёт босқичлари ва диалектик алоқадорлиги ўрганилган (Oxford University, Yale University, АҚШ; Sorbonne Université, Франция; Cambridge University, Англия; Humboldt Universität, Германия; University of Geneva, Швейцария; Лингвистик тадқиқот институти, Россия; ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти); терминологиянинг мулоқот жараёнида ахборот манбаи, турли ихтисосликларни ўзлаштириш, илмий-техник тараққиётни жадаллаштириш воситаси сифатида хизмати ўрганилган (Cambridge University, АҚШ; University of East Anglia, Лингвистик тадқиқотлар институти, Москва давлат университети, Россия; Озарбайжон давлат тиллар университети, Озарбайжон; ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти); терминологиянинг тил сатҳларида юзага келиш омиллари ва экстралингвистик факторларнинг ўрни ёритилган (Sorbonne Université, Франция; University of Chicago, АҚШ; Humboldt Universität, Германия; Hiroshima University, Япония; University of Geneva, Швейцария; Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети); терминларнинг психофизиологик хусусиятлари ва когнитив жиҳатлари асослаб берилган (Boston University, АҚШ); соҳанинг терминологик тизими, бошқа соҳалар билан алоқадорлиги ўрганилган (University of Belgrade, Сербия; ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти); соҳа терминологиясининг нутқда намоён бўлиши асосланган (Лингвистик тадқиқот институти, Россия; ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти).

Жаҳон тилшунослигида соҳа терминологиясининг юзага келиш омиллари бўйича бир қатор, жумладан, қуйидаги йўналишларда тадқиқотлар олиб борилмоқда: соҳа терминологиясини юзага келтирувчи факторларни аниқлаш; терминологик элементларни бирлаштириш тамойилларини очиқ бериш; соҳа терминологияси асосида юзага келувчи

нуткий ҳодисаларни тадқиқ этиш; тил тизимининг барча сатҳида юзага келувчи терминларнинг қўлланиши ва вазифаларини ўрганиш каби устувор йўналишларда тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Жаҳон тилшунослигида терминологиянинг лингвистик хусусиятлари, термин ва умумистеъмол сўзларининг ўзаро муносабати, атамалар омонимияси, терминлар пайдо бўлишининг семантик, аффиксация, композиция ва калькалаш усуллари, терминлар тизимида ўзлашма сўзларнинг ўрни, терминларнинг моносемиклик, муайян соҳа тизимига боғлиқлик, тушунча билан боғлиқлик, фойдаланиш доирасининг чекланганлиги, анъанавийлик ва услубий бетарафлик хусусиятлари каби қатор масалалари кенг ўрганилган бўлиб, бир қанча тадқиқот ишлари бажарилган. Дунё ва рус тилшунослигида В.deBesse, М.Т.Cabre, М.Campenhoudt, L.Depecker, Н.Felber, F.Gadet, D.Gouadec, L.Guilbert, J.Dubois, P.Lerat, S.Pavel, Н.Picht, А.Rey, G.Rondeau, L.J.Rousseau, J.C.Sager, E.Wuster, Д.С.Лотте В.В.Виноградов, Г.О.Винокур, В.Г.Гак, А.С.Герд, С.В.Гринев, В.П.Даниленко, В.А.Звегинцев, Т.Л.Канделаки, Л.А.Капанадзе, К.А.Левковская, В.М.Лейчик, А.И.Моисеев, С.Е.Никитина, В.Д.Табанаква, В.А.Татарина, А.М.Терпигорев, С.Д.Шелов ва бошқалар терминологиянинг фан сифатида шаклланиш жараёнига катта ҳисса қўшдилар. Ҳозирги вақтда терминология соҳасида масалага ёндашув жиҳатидан бир-биридан фарқ қилувчи бир қатор миллий мактаблар - австрия-немис, француз-канада, рус, чех йўналишлари махсус сўз бойлигининг назарий муаммоларини ишлаб чиқиш билан шуғулланмоқдалар. Дунё тилшунослигида рус тилидаги тадқиқотларнинг кўлами ва аҳамияти жиҳатидан умумлаштирувчи “Россия терминология жамияти”³ фаолиятини намуна сифатида кўрсатиш мумкин.

Фан ва техниканинг изчил ривожланиши, турли хил технология ва методларнинг яратилиши, халқаро профессионал алоқаларнинг сезиларли даражада кенгайиши натижасида зарурий мулоқот воситаларини танлаш эҳтиёжи пайдо бўлди. Дунё тилшунослигида шаклланган “Махсус мақсадли тил” назарияси бу саволга маълум даражада жавоб беради. Бу борада Прага лингвистик мактаби вакили Б.Гавранекнинг хизмати катта. В.М.Лейчик, Т.Н.Хомутова, А.И.Комарова, И.С.Кудашев, Э.А.Сорокина, П.И.Москаленко каби тилшуносларнинг ишларида ҳам ушбу масала атрофлича ўрганиб келинмоқда, бироқ ҳали муаммонинг моҳияти тўлиқ тадқиқ қилинмаган.

Сўнгги ўн йилликларда янги терминологик тизимларнинг шаклланиши ва баъзи эски тармоқ терминологик тизимларини қайта тузиш йўллари ва тамойилларини ўрганишга бағишланган махсус

3. Хакимова Г. Г. Развитие терминологии как отдельной дисциплины и её статусов в современном языкознании // Вестник Башкирского университета. 2012. Т. 17. №2. – С. 950-954

тадқиқотлар сони табиий равишда кўпаймоқда. Ушбу йўналишда кўплаб тадқиқотлар олиб борилмоқда.⁴

Соҳа терминологиясининг, хусусан, В.И. Уральская, А.С. Фомин, Э.А. Королева, Н.А.Александрова, Н.Башкович, Л.Д.Блок, М.Васильева-Рождественская, Н.А.Герасимова, С.Ф.Карабанова ва бошқа кўплаб тадқиқотчиларнинг рақс санъатига оид ишларида қисман рақс технологияси ва таълими, қисман терминологик тизими тадқиқ этилган⁵. Ўзбек тилшунослигида О.Пўлатованинг “Ўзбек хореография терминологиясининг шаклланиш манбалари ва ривожланиши” мавзусидаги номзодлик диссертацияси бу борадаги дастлабки тадқиқотлардан ҳисобланади. Унда ўзбек хореографик терминологиясининг генетик асослари Фарғона, Бухоро ва Самарқанд рақс мактаблари асосида ўрганилган. Хоразм рақс мактабига қисман тўхталиб ўтилган, холос. Р.Жомонов, М.Муродова, Ш.Худойназарова, Д.Ориповлар томонидан “Ўзбек рақси терминлари изоҳли луғати” нашр этилган.⁶ Луғатда ўзбек рақс санъатига оид терминлар профессионал нуқтаи назаридан изоҳланган бўлиб, лингвистик жиҳатларини ёритиш мақсад қилиб олинмаган.

Ўзбек миллий рақс санъати терминологиясининг ўзбек тили лексикасидаги ўрни, рақс ҳаракатлари номлари, либос ва тақинчоқлар, рақс номлари, предметли рақслар, сўз ва сўз бирикмаси шаклидаги терминларнинг лингвистик ва лингвокультурологик табиати, ҳудудий рақс мактаблари социолекти масалалари яхлит тизим сифатида ўрганилмаган. Тил тизимидаги инновацион ҳодисалар динамикаси, миллий адабий тилнинг соҳага оид терминологик элементларини бирлаштириш тамойиллари, ўзбек рақс санъати терминларининг лингвистик моҳияти масалаларини ўрганиш зарурати бугунги куннинг долзарб муаммоларидан биридир.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот Ўзбекистон Миллий университети ўзбек тилшунослиги кафедрасида ўрганилаётган “Ўзбек тилининг субстанциал

⁴Ивина Л.В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых. М.: Академический Проект, 2003.; Панасенко Н.И. Когнитивно-ономасиологическое исследование лексики: дис. ... д-ра. филол. наук. М.: 2000.; Гаврилин И. С. Моделирование и когнитивные основания терминосистемы профилактической токсикологии в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук. - М.: 1998.; Шурьгин Н.А. Лексикологическая терминология как система. Нижневартовск.: изд-во НПУ, 1997. и др.

⁵Уральская В.И. Природа танца. М.: “Наука” 1981.; Фомин А.С. Понятие «танец» и его структура//Народный танец: Проблемы изучения. — СПб., 1991.; Королева Э.А. Хореографическое искусство Молдавии. Кишинев.: 1970.; Александрова Н.А. Балет, танец, хореография. Краткий словарь танцевальных терминов и понятий. СПб., 2011.; Башкович Н. История хореографии всех веков и народов. М., 1908, Вып. 1.-С.24.; 13. Блок Л.Д. Классический танец. История и современность. М.: “Наука”, 1987.; Васильева-Рождественская М. Историко-бытовой танец. М.: 1963. ;Герасимова П. А. Философское понимание танца//РАН//Вопросы философии, М., 1998, № 4. С. 50-53.; Карабанова С.Ф. Танцы малых народов юга Дальнего Востока СССР как историко-этнографический источник. М.: “Прогресс”, 1979. и др.

⁶ Жомонов Р., Муродова М., Худойназарова Ш., Орипов Д. Ўзбек рақси терминлари изоҳли луғати. - Т.: “Фан зиёси”, 2021.

тадқиқи” мавзусидаги илмий-тадқиқот режасининг таркибий қисми сифатида ҳамда Ўзбекистон давлат хореография академиясида амалга оширилаётган “Ўзбек миллий рақс санъати тарғиботига бағишланган вебсайт ва мультимедиа маҳсулотлари тўпламини яратиш” мавзусидаги инновацион илмий лойиҳа доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади ўзбек миллий рақс санъати терминологиясининг мукамал луғатини шакллантиришнинг назарий асосларини тадқиқ қилиш, мавзу доирасидаги терминларнинг лингвистик, лингвокультурологик ва социолингвистик хусусиятларини очиб бериш, ўзбек лексикологиясидаги мавқеини белгилашдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари куйидагилардан иборат:

соҳа терминологиясининг жаҳон, рус ва ўзбек тилшунослигида ўрганилиш масалаларини тадқиқ этиш;

ўзбек миллий рақс санъати терминларининг моҳияти ҳамда уларнинг лексик сатҳдаги ўрнини аниқлаштириш, номинатив бирликларнинг тизимли таснифини яратиш;

ўзбек миллий рақс санъати терминларининг маъно гуруҳлари таснифини шакллантириш;

ўзбек миллий рақс санъати терминларининг лексик-семантик, лингвокультурологик ва социолингвистик табиатини очиб бериш;

ўзбек миллий рақс санъати терминларини лексик-семантик, формал, лингвокультурологик, социолингвистик хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда тавсифлаш;

терминологик структуранинг ички гуруҳларини ифодаловчи номларнинг парадигматик хусусиятларини таҳлил қилиш;

ўзбек миллий рақс санъати терминларининг ўзбек лексикологиясидаги қимматини аниқлаш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида ўзбек миллий рақс санъати мактабларига оид профессионал нутқда фаол қўлланадиган терминлар жамланмаси танланган.

Тадқиқотнинг предметини ўзбек миллий рақс санъати атамаларининг маъно гуруҳлари таснифини шакллантириш, лексик-семантик, лингвокультурологик ва социолингвистик табиатини ўрганиш, ўзбек тили лексикаси таркибидаги мавқеини белгилаш ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот мавзусини ёритишда жаҳон ва рус тилшунослигида, жумладан, ўзбек тилшунослигида синовдан ўтган систем-структур, тавсифлаш, қиёслаш, таснифлаш, лингвокультурологик, социолингвистик таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги куйидагилардан иборат:

ўзбек миллий рақс санъати терминларининг моҳияти очиб берилган ва уларнинг лексик сатҳдаги ўрни аниқланган, номинатив бирликларнинг тизимли таснифини яратиш тамойиллари далилланган;

Ўзбек тилида миллий рақс санъати лексикаси муаммоси, терминлар тизими “Махсус мақсадли тил” концепциясининг таркибий қисми сифатида профессионал тил элементлари эканлиги илмий асосланган;

миллий-маданий гуруҳни характерловчи рақс, либос ва безакларининг ўрни, терминологик структурадаги ички гуруҳларини ифодаловчи номларнинг парадигматик хусусиятлари аниқланган;

Хоразм, Фарғона –Тошкент, Бухоро- Самарқанд рақс мактабларига оид рақс номлари артионимлар гуруҳига мансуб ономастик бирликлар фактик материаллар билан исботланган;

Ўзбек миллий рақс санъати терминларининг лексик-семантик, лингвокультурологик ва социолингвистик табиати вилоятлар кесимида асосида далилланган;

худудий рақс мактабларига оид терминологик бирликлар таркибий ва мазмуний жиҳатдан фарқланиши социолектлар тушунчаси доирасида асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Ўзбек миллий рақс терминларининг лисоний тизимдаги ўрнини белгилаш ва воқеланиш сабабини илмий-амалий жиҳатдан исботлашда амалий аҳамият касб этган;

ҳозирги ўзбек тили, лексикология, терминология, ономастика фанлари дастур ва дарсликларига терминология ва ономастикага оид мавзуларни режалаштиришда, рақс профессионал таълими жараёнларида муҳим манба бўлиб хизмат қилиши асосланган;

профессионал таълим жараёнини автоматлаштириш ҳамда ўзбек миллий рақс терминологияси луғатини яратиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги муаммонинг аниқ қўйилиши, назарий маълумотларнинг ишончли манбалардан олинганлиги, чиқарилган хулосаларнинг таснифлаш, систем-структур, тавсифлаш, қиёслаш, таснифлаш, лингвокультурологик, социолингвистик каби усуллар билан асосланганлиги, келтирилган таҳлил, хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётга жорий этилганлиги, олинган натижаларнинг ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқланганлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ўзбек тили соҳа терминологияси замонавий тамойиллар асосидаги лингвистик, лингвокультурологик ва социолингвистик табиатининг ўзига хос хусусиятларини тадқиқ этишда илмий аҳамият касб этади. Шунингдек, ўзбек тили янги илмий лексикологиясини яратишда диссертациядаги материаллар алоҳида мавқега эга.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти ўзбек миллий рақс санъати тил бирликларининг лексик сатҳдаги ўрни когнитив нуқтаи назардан аниқ белгиланганлиги билан лексикология, терминология, ономастика, стилистика, лингвокультурология, социолингвистика, шунингдек рақс таълими соҳаларига доир дарслик ва қўлланмалар

яратишда, олий ўқув юртларида маърузалар, махсус курслар ўтишда, амалий машғулотлар олиб боришда амалий қиммат касб этиши билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ўзбек миллий рақс санъати терминларини тадқиқ қилиш жараёнида олинган илмий натижа ва хулосалар асосида:

Ўзбек миллий рақс санъати терминологиясига оид хулосалардан А1-ХТ-092997-сонли “Ёшларни умуминсоний, миллий ва тарихий кадриятлар уйғунлиги асосида маънавий- ахлоқий тарбиялашнинг муаммолари” мавзусидаги лойиҳада фойдаланилган. (Олий ва ўрта ўрта махсус таълим вазирлиги Ўзбекистон педагогика илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон филиалининг 2021 йил 14 сентябрдаги 181-рақамли маълумотномаси.) Натижада талаба-ёшлар ўзбек миллий рақс санъати терминлари, уларнинг лингвокультурологик тадқиқи хусусида маълумотга эга бўлишган;

тадқиқотнинг миллий рақс санъати лингвокультурологиясига оид таклиф ва тавсияларидан Республика Маънавият ва маърифат марказининг 2020-2021 йилларда ўтказилган тарғибот фаолияти доирасида ҳамда 2017-2020 йилларда амалга оширилган “Шарқ Ренессанси даври алломалари ва мутафаккирлари асарларининг илмий-фалсафий ва бадиий-лингвистик тадқиқи” ҳамда “Глобаллашув шароитида тинчлик ва барқарорликка таҳдид солувчи ғоявий, мафкуравий ва ахборот хуружларига қарши курашнинг замонавий механизм ва технологияларини яратиш” мавзусидаги давлат грантларини амалга оширишда фойдаланилган (Республика Маънавият ва маърифат марказининг 2021 йил 10 сентябрдаги 02/08-1077-сон маълумотномаси). Натижада маърузалар ва мавзулар кўламининг бойишига, миллий рақс терминларининг лексик-семантик маъно гуруҳларини аниқлашга эришилган;

худудий рақс мактабларига оид терминологик бирликлар таркибий ва мазмуний жиҳатдан фарқланиши хусусидаги илмий хулосалардан ФА-ФІ-Г003-сонли “Ҳозирги қорақалпоқ тилида функционал сўз ясалиши” мавзусидаги фундаментал тадқиқотни бажаришда фойдаланилган. (Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлими Қорақалпоқ гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институтининг 2021 йил 15 сентябрдаги 17-01-1215-сон маълумотномаси). Натижада қорақалпоқ миллий рақс санъати терминларининг бадиий-эстетик хусусиятлари миллий кадриятлар билан боғлиқлиги асосланган;

Ўзбек луғатчилигида тил ва маданият муштараклигини таъминловчи лингвистик бирликлар тавсифи хусусидаги хулосалардан 5221000 – Филология ва тилларни ўқитиш (ўзбек тили) бакалаврият таълим йўналиши учун мўлжалланган “Ҳозирги ўзбек тили” (муаллиф Б.Менглиев) дарслигида фойдаланилган.(Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетининг 2021 йил 8 сентябрдаги

02-1489-сонли маълумотномаси). Натижада луғатчилик ва терминология мавзусидаги маърузаларнинг илмийлиги таъминланган;

фольклор рақслари ва маросим рақсларига оид терминларни аниқлаш, ўрганиш ва тадқиқ қилиш, уларнинг лисоний салоҳияти параметрларини ҳисобга олиш тил-ифода тасвир воситалари ҳамда миллий қадриятлар ва анъаналарнинг лингвокультурологияси ҳақидаги назарий фикр ва амалий тавсиялардан Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлими Қорақалпоқ гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институтида 2017-2020 йилларда бажарилган ФА-Ф – I - 005-сонли “Қорақалпоқ фольклоршунослиги ва адабиётшунослиги тарихини тадқиқ этиш” мавзусидаги фундаментал лойиҳада фойдаланилган. (Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлими Қорақалпоқ гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институтининг 2021 йил 13 сентябрдаги 241/1-сон маълумотномаси). Натижада лойиҳа доирасида тайёрланган монографияларнинг маросим рақслари ҳақидаги бобларининг илмий савиясини оширишга эришилган.

Ўзбек миллий рақс санъати терминларининг моҳияти ҳамда уларнинг лексик сатҳдаги ўрнини аниқлаштириш, номинатив бирликларнинг тизимли таснифини яратиш билан боғлиқ жиҳатлари хусусидаги назарий хулосалардан ЎзМТРК «O'zbekiston» телерадиоканалининг «Таълим ва тараққиёт», ”Бедорлик”, «Адабий жараён» радиодастурларини тайёрлашда фойдаланилган (Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси «O'zbekiston» телерадиоканалининг 2021 йил 2 июндаги 89-03-1213-сон маълумотномаси). Илмий натижалар тингловчиларнинг замонавий тилшунослик ва терминология масалалари борасидаги билимларини такомиллаштиришга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 15 та халқаро, 5 та республика анжуманларида муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилиниши. Диссертация мавзуси бўйича 60 та илмий иш нашр этилган, жумладан, 2 та монография, 2 та луғат, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш учун тавсия этилган илмий нашрларда 15 та илмий мақола, улардан 5 таси хорижий журналларда чоп этирилган.

Диссертациянинг ҳажми ва тузилиши. Диссертация кириш, тўрт боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Тадқиқотнинг умумий ҳажми 238 саҳифа.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида диссертациянинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объект ва предметлари тавсифланган, республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён қилинган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиб берилган, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиш, нашр қилинган ишлар ва диссертация тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг биринчи боби **“Миллий ракс санъати терминларининг ўзбек тили лексикологиясидаги ўрни”** деб номланган. Бобнинг *“Ўзбек тили лексикографияси: тарихи, бугунги ҳолати ва тараққиёт босқичлари”* бўлимида илм-фан тараққиётининг бугунги босқичида муайян тилнинг луғат бойлигини жамловчи ва лексик имкониятларини ифода этувчи, ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга бўлган лексикография ва терминология соҳалари тилшуносликнинг қадимги илдизларга эга бўлган йўналишлардан бири сифатида талқин қилинган ва бу борада амалга оширилган тадқиқотлардаги фикр-мулоҳазалар шарҳланган ва илмий баҳоланган. Шу тариқа, ҳар бир даврнинг ўзига хос илмий қарашлари асосида ўзбек лексикографияси ва терминологияси босқичма-босқич тадрижий тараққий этганлиги, XX асрнинг биринчи ярмига келиб алоҳида илмий соҳа сифатида ажралиб чиққанлиги, ўзбек луғатшунослигининг объект доираси кенгайиб, диалектология, этимология, фразеология, орфография, лексикологияга оид, шунингдек, энциклопедик луғатлар яратила бошланганлиги таҳлил қилинган. Бинобарин, деярли бир аср давомида У.Турсунов, А.Ҳожиев, А.Мадвалиев, С.Акобиров, Р.Дониёров, Н.Усмонов, Х.Дадабаев, Х.Бектемиров, Э.Бегматов каби кўплаб тилшунос олимларимизнинг ўзбек терминологияси соҳасида олиб борган илмий тадқиқотлари соҳалараро терминологияни шакллантиришда муҳим манба бўлиб хизмат қилган.

Тил бирликлари, одатда, умумистеъмолдаги предмет ва тушунчаларни ҳамда инсон фаолиятининг муайян бирор соҳаси: фан-техника, ҳарбий, тиббиёт, санъат ва бошқа соҳаларда қўлланадиган хусусий тушунчаларни ифодалашга хизмат қилади. Хусусий тушунчаларни ифодалаш учун хизмат қиладиган атамалар ҳақида олимлар ўз фикрларини илмий ишларида баён этганлар.⁷Дунё

⁷Бойко М.К. Структурно-семантические особенности формирования бронетанковой терминологии в английском языке. Дис...канд.филол. Н. Омск, 2011; Борхвальдт О.В. Историческое терминоведение русского языка. Красноярск, 2000; Будагов Р.А. Развитие французской политической терминологии в XVIII веке. 2 изд М.;2002; Виноградова Л.В. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах дис...канд.филол. Н. Великий Новгород, 2011; Горбань Л.В. Военно-морская лексика русского языка в синхронии и диахронии. дис... канд.филол. Н. Мурманск, 2008; Грошева А.В. Латинская земледельческая лексика на индоевропейском фоне СПб., 2009; Даниленко О.В. Становление и развитие английской туристской терминологии. Омск, 2009; Дианова Г.А. Термин и понятие: проблемы эволюции: (к основам исторического терминоведения). М.: “Наука”, 2000. Лабунец Н.В. Русская географическая терминология в ситуации языкового контакта. Тюмень.: “Родина”, 2007.; Сороколетов Ф.П. История военной лексики в русском языке. Л.: “Искусство”,

тилшунослигида шаклланган “Махсус мақсадли тил” назарияси бўйича В.М.Лейчик, Т.Н.Хомутова, А.И.Комарова, И.С.Кудашев, Э.А.Сорокина, П.И.Москаленко каби тилшунослар томонидан айрим тадқиқотлар яратилган. Масаланинг моҳиятини англашда Т.Н.Хомутованинг изланишлари диққатга сазовор. Олима замонавий тил тизимида “Махсус мақсадли тил” назариясининг шаклланиши ва структуравий характери, ушбу концепт доирасида *ички тил (подязык), функционал услуб, регистр, жанр* тушунчаларининг ўрнини тадқиқ қилади. Шаклий парадигманинг функционал парадигма билан ўрин алмашиши тилшунослар эътиборини тилнинг шаклий жиҳатларига эмас, балки ахборот алмашув юз берадиган мулоқот жараёнидаги ситуатив вазиятларга ва бунда тил бирликларининг ўзгарувчанлиги(вариантлилиги)ни тадқиқ қилишга қаратди. Э.А.Сорокина “махсус мақсадли тил”нинг фақат бир жиҳати – терминлар тизимининг лексик-морфологик хусусиятларигина терминология йўналиши доирасида анча чуқур ўрганилганлиги, лекин унинг фонетик ва синтактик ва матний хусусиятлари жуда кам тадқиқ этилганини таъкидлайди.⁸

Ўзбек тилшунослигида “махсус мақсадли тил” назарияси мукамал ўрганилиши лозим бўлган янги йўналиш сифатида ўз тадқиқотчиларини кутиб турибди. М.Ҳакимовнинг “Ўзбек илмий матнининг синтагматик ва прагматик хусусиятлари” номли номзодлик диссертациясини⁹ бу борадаги илк тадқиқотлардан бири деб айтишимиз мумкин.

Индивидуал атамалар ва уларнинг тизимларини таҳлил қилиш, атамаларни соддалаштириш ва стандартлаштириш, синоним ва кўп маъноли терминлар масаласи ва уларнинг функционал имкониятларини тадқиқ қилиш каби йўналишлар терминологиянинг долзарб масалалари ҳисобланади. Шунинг учун ҳам терминлар, хусусан, рақс терминологиясини ўрганишда лексикология, семасиология, ономастика ва когнитив тилшуносликка оид тушунча ва тамойиллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Биринчи бобнинг “Ўзбек тилида миллий рақс санъати лексикаси муаммоси” номли иккинчи бўлимида муайян соҳага оид терминлар луғатини яратишда шу соҳадаги илмий ва амалий фаолиятга доир предмет, тушунча ва ҳолатларни номловчи лексемалар тўлиқ қамраб олинishi зарурати масаласи тадқиқ қилинган.

Ўзбек маданияти ва санъати, хусусан, мусика, кўшиқ, рақс каби ёндош соҳалар ва санъатшуносликка оид терминларни тадқиқ қилиш ва изоҳли луғатларини яратиш бу соҳаларда таълим тизимини яхшилаш, етук билим ва тажрибага эга бўлган мутахассис кадрлар билан таъминлаш, ёш истеъдодларни ҳар томонлама камол топтиришга замин

1970; Трубачев О.Н. Ремесленная терминология в славянских языках этимология и опыт групповых реконструкций. М.: “Наука”, 1966.

⁸Сорокина Э.А. Язык для специальных целей как средство общения. // Вестник Челябинского ГУ. 2016 № 4 (386). – С. 169-172.

⁹Ҳакимов М. Ўзбек илмий матнининг синтагматик ва прагматик хусусиятлари: филол .фан.номз.дис. автореф.- Т.:, 1993. -21 б.

яратади. Атамалар – касбий мулоқот воситаси.¹⁰ Муайян соҳага оид терминлар луғатини яратишда шу соҳадаги илмий ва амалий фаолиятга доир предмет, тушунча ва ҳолатларни номловчи лексемалар тўлиқ қамраб олинади. Шундай экан, терминология ривожини ҳамда янги терминларнинг пайдо бўлиши фан-техника ва касбий фаолият тараққиёти билан узвий боғлиқдир.

Таъкидлаш лозимки, рақс санъати терминлари ўзбек тилига оид изоҳли луғатларда акс этмаган. Шу билан бирга, шу пайтгача мазкур соҳа лексикасини ўз ичига қамраб олган терминологик тадқиқотлар деярли олиб борилмаганлиги халқимизнинг мазкур соҳага мансуб бой лисоний меросини тадқиқотга муҳтож эканлигини кўрсатади ва бу тилшунослар зиммасига масъулият юклайди. Ўзбек миллий рақс санъати терминларини яхлит бир тизим сифатида тадқиқ этишда шу соҳа терминологиясининг шаклланиш тарихи ва лингвокультурологик омиллари, лексик-семантик гуруҳлари, бойиш манбалари, ясашиш усулларини ўрганиш билан бирга, уларнинг ўзаро мазмуний муносабатларини аниқлаш муаммоси ҳам тадқиқ қилиниши талаб этилади.

Тил структураси билан боғлиқ меъёрларга тил бирликлари бирикувларининг қуйидаги турлари киради: 1) *грамматик* ёки *синтактик*, 2) *семантик* (ёки А.И.Смирницкий фикрича *фразеологик*) ва 3) *лексик* мувофиқлик. Агар грамматик мувофиқлик (кенг маънода валентлик) сўзларнинг нутқий мақомига асосланса, семантик мувофиқлик эса сўзлар билан ҳақиқий предмет ва жараёнлар ўртасидаги мавжуд муносабатларга кўра белгиланади. Уни концептуал мувофиқлик деб таърифлаш мумкин, яъни тушунчалар мувофиқлиги барча тилларда умумийликка эга бўлган хусусият ҳисобланади. Лексик мувофиқлик (ёки тор маънодаги валентлик) кўпроқ миллий, ўзига хос жиҳатдир, чунки у ҳар бир тилнинг ички қонуниятлари асосида белгиланади¹¹. Масалан, Хоразм мактабига оид рақс ҳаракатини ифодаловчи “*жайрон шох*” атамасини таҳлил қилиб кўрайлик. *Жайран*, *жайрон* - охуларнинг Сурия, Эрон, Афғонистон Кавказорти ва Ўрта Осиёда тарқалган бир тури; қорақулоқ. [ЎТИЛ, 2-жилд.66-бет]; *шох* – (ф.-мугуз, шох) - баъзи ҳайвонларнинг бошидан ўсиб чиқадиган суяксимон қаттиқ ўсимта, мугуз; [ЎТИЛ, 4-жилд, 597-бет] *Жайрон* Шарқ мумтоз адабиётида гўзаллик, мафтункор ва хуркак ёр тимсолини ифодалаш учун кенг қўлланидиган поэтик образ саналади. Демак, айнан, жайрон шохининг танланиши мантиқан ўзини оқлайди. Иккинчидан, Хоразм чўл зоналарида қорақулоқ жайронлар бўлган ва шунинг учун ушбу атаманинг Хоразм рақс санъатида пайдо бўлгани ҳам бежиз эмас. Бу ҳаракатда қўл кафтлари терси билан урилади; кўрсаткич бармоқ тик ва қаттиқ ҳолатда; бармоқ

¹⁰ Қодирова Х.Б. Атама ва изоҳ. Монография. – Т.: “Фан”, 2019. - Б.51.

¹¹ Чумак Л.Н. Социокультурные факторы в становлении новых моделей лексической сочетаемости// Социоллингвистика. Лексикология. Грамматика. Межвузовский сборник научных трудов. Пятигорск, ПГПИИЯ 1993г. С. 255-261

учлари юқорига қаратилади; ўрта бармоқлар кафтларга эгилганрок, бошқа бармоқлар ўз ҳолича қолади – умумий ҳолатда жайрон шохининг тасвирий образи яратилади ва санъатнинг асосий тамойили - образлилик вужудга келтирилади. Шу тариқа, тилда мавжуд сўзлардан фойдаланган ҳолда атамалашув жараёни содир бўлган. Бинобарин, рақс санъатига оид атамаларнинг кундалик турмуш тарзидаги сўз бойлиги билан алоқадорлиги улардан фойдаланишни осонлаштиради, қулай лексик восита бўла олишини таъминлайди.

Одатда, қайси соҳада бўлмасин, атамаларнинг бир қисми бошқа тиллардан ўзлашган сўзлардан ташкил топади. Бундай сўзлар табиий равишда миллатлараро ёки маданиятлараро алоқалар жараёнида тилга ўзлашади. “Ўзбек тили терминологиясининг улкан улушини русча-байналмилал фонд асосида юзага чиққан номлар ташкил этиши”¹² тўлиқ эътироф этилса-да, рақс терминологиясида бу ҳолат кузатилмаганлигини ўзбек халқи фаолиятининг бошқа илмий, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маданий ва касбий соҳалари терминологиясига нисбатан фарқли жиҳати деб баҳолаш мумкин. Истисно тариқасида айрим русча-байналмилал сўзлар учраса-да, улар жуда озчиликни ташкил этади. Гарчи, ҳозирги вақтда ўзбек тилида терминлар яшаш жараёнида араб ва форс-тожик тиллари манба сифатида деярли иштирок этмаса-да, аммо ўзга қариндош туркий тилларда бўлгани сингари ўзбек тили луғат таркибидаги терминларнинг аксарияти шу қадимий тилларга мансубдир.¹³ Масалан, *рақс, уфори, тақя* каби арабча, *баргак, занг*, “*норим-норим*” каби форс-тожикча сўзлар кўп учрайди.

Диссертациянинг **“Ўзбек миллий рақс санъати терминологиясининг лингвокультурологик жиҳатлари”** деб номланган иккинчи боби тилни маданий онг маҳсули, унинг муҳим таркибий қисми ва маданий онгда шаклланган тушунчаларни ифодалаш омили сифатида ўрганиш асосида рақс терминосистемасининг лингвомаданий жиҳатларини тадқиқ этиш мақсадини кўяди.

Иккинчи бобнинг *“Либос ва тақинчоқлар номларининг рақс терминологиясидаги ўрни”* деб номланган биринчи бўлимида ҳар бир миллий-маданий гуруҳнинг ўзига хос жиҳатларини характерловчи рақс либос ва безакларининг ўрни ва аҳамияти тадқиқ қилинган. Маълумки, Р.Каримова, Л.Авдееваларнинг тадқиқотларида ўзбек миллий рақс санъати ўзининг 3 та мактаб йўналишига эга эканлиги қайд этиб келинган. Мустақиллик йилларида рақсшуносликка эътибор кучайганлиги, рақс тарихига оид изланишларнинг самараси ўлароқ, ҳозирги кунда эътироф этилаётган 5 та рақс мактаби (Фарғона-Тошкент, Хоразм, Бухоро-Самарқанд, Қорақалпоқ, Қашқадарё-Сурхондарё рақс мактаблари) мавжудлиги, мазкур мактабларнинг рақслари бир-биридан нафақат мусиқаси, услуби, ҳаракатлари билан, балки либослари,

¹²Дадабоев Ҳ.А. Замоनावий ўзбек лексикографияси ва терминологияси. – Т.:, 2016. – Б.27

¹³Дадабоев Ҳ.А. Замоनावий ўзбек лексикографияси ва терминологияси. – Т.:, 2016. – Б.28

тақинчоқлари ва безаклари билан ҳам ажралиб туриши таҳлил қилинган.

Рақс либослари ёрқин кўрғазмали - намоёиш тавсифга эга бўлиб, миллий-маданий менталитетга хос тантанавор белгилари билан оддий либослардан фарқ қилади. Буларнинг негизида эса асрлар оша авлоддан - авлодга ўтиб келган, юртимизнинг турли ҳудудлари ва ижтимоий табақаларига оид либослар ва ажойиб ранг - баранг заргарлик буюмлари асос бўлган. Шунинг учун ҳам улар ижро этиладиган рақсларга ўзгача кўрк, миллий-маънавий жозибadorлик бахш этиб туради ҳамда дунё миқёсида ўз мухлисларини топишида муҳим аҳамият касб этади. “Хива лазгиси” раққосалари бошига *дудорли, парли, попукли, безакли тахя (тақя)* кийиши, кўкрагига *шавкала* (тақинчоқ) осиши шарт. Бош кийимига турли кушларнинг патини осиш кишилиқ жамиятининг илк босқичларида пайдо бўлган тотемистик тасаввурлар билан боғлиқ мерос ҳисобланади¹⁴. “Бухорода раққосалар *кундал, адрас, кимхоб* каби матолардан кенг қилиб тикилган *камзул ёки зардўзи ятак*, якраиш *шойидан салла* ўраб, оёқларига пошнаи *бахмал этик* кийиб чиққанлар. Аёл раққосалар, асосан, ўрдаларда, ичкарида, хуфёна базмларда хизмат қилишган. Карвонсарой, сайилгоҳ, тўй каби эркаклар йиғиладиган жойларда уларнинг рақсга тушиши тақиқланган.¹⁵

Фарғона рақсларида эркаклар бўз матосидан тикилган *кўйлак* ва *нимча* ёки енгил *ятак*, миллий *шалвор*, оёқларида *этик* ва бошларига *дўппи* кийган ҳолда рақсга тушадилар. Аёллар кийими ёрқин рангларга бой хонатлас, беқасам ва крепдешин матосидан тикилган ёқали *кўйлак, нимча*, ипак матосидан тикилган *иштон*, бошларига эса паранг, дурра шаклларида ўралган *рўмол*, оёқларида паст пошнаи *туфли*, бўйин, қўл ва кулоқларига осилган турли зебу-зийнатлари билан ажралиб туради.¹⁶

Сурхондарё аёллар рақслари либослари ёрқин ранглардаги *олача, бўз, жанда* матоларидан тикилади, *зебигардон, зафабанд, шодамаржон, билакузук, зирак, нозигардон, кифтак, кўкрактумор, мунчоқ, қўлтиқтумор* сингари тақинчоқлардан фойдаланилади. Эркаклар *ятак* ёки оддий *кўйлак, шалвор* кийган ҳолда оёқларида *мукки (енгил тери чорик)* билан рақсга тушишлари жараёнида шаклланган терминлар таҳлил доирасига тортилган.

Ушбу бўлимда ўзбек миллий рақс санъатининг баъзи тақинчоқлари номлари билан боғлиқ ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос менталитетини кўрсатадиган *тиллақош* (Тошкент), *баргак* (Фарғона), *боло абрў, зебигардон, нозигардон* (Бухоро-Самарқанд), *манглайи-тузи, осматузи* (Хоразм) терминлари лексик-семантик жиҳатдан таҳлил қилинган.

¹⁴ Жабборов И. Юксак маданият ва ноёб маънавият маскани (тарихий-этнографик лавҳалар) Т.: “O‘zbekiston”, 2012. –Б.293.

¹⁵ Ўзбекистон номоддий маданий мероси. – Т.:, 2017. –Б.90.

¹⁶ <http://ich.uz/uz/ich-of-uzbekistan/national-list>

Иккинчи бобнинг “**Предметли рақс атамаларида миллий-маданий чизгилар**” деб номланган иккинчи бўлимида ўзбек халқи рақс санъатининг миллийликни қабарик ҳолда намоён этувчи муҳим жиҳатларидан бири бўлган *предметли рақслар* борасида фикр юритилган. Рақс санъати ижодкор образли фикрлашининг ўзига хос мусикий ва пластик ифодаси бўлиб, ўзбек рақсларида халқимизнинг асрлар давомида шаклланган ҳаётий тажриба ва кўникмалари, ижтимоий мавқеи ва миллий характери ўз ифодасини топган. “Ўзбек халқ рақс санъатида қадимдан то ҳозирги кунгача бирор буюм ёрдамида рақс ижро этиш урф бўлган. Масалан, қизларнинг “*Кўза рақси*” тоғ дарёси бўйига сувга чиққан қизларнинг саргузаштларини ифодаловчи сюжетли рақсдир. Бундан ташқари “*Чойнак ўйини*”, “*Қошиқ ўйини*”, “*Пичоқ ўйини*”, “*Таёқ ўйини*”, “*Пиёла ўйини*” каби рақслар қадимдан мавжуд.”¹⁷

Шундай воситалардан бири ўзбек *лаганидир*. Маълумки, ош (палов) ўзбекларнинг шоҳ таоми бўлиб, одатда, тўйларда, арафа кунларида, байрамларда, энг кадрли меҳмонлар шарафига тайёрланади ва лаганда кўпчилик томонидан биргаликда истеъмол қилинади. Мазкур миллий қадриятимизга ҳурмат сифатида “Лаган” номли эркаклар рақси пайдо бўлган. Унда ўзбек йигитларига хос завқ-шавқ, ўктамлик, меҳмондўстлик, бетакрор миллий колорит акс этади. Томошабинларнинг олқишига сазовор бўлган, хорижлик мутахассисларнинг эътиборини тортган бу рақс асрлар давомида ижро этилиб, сайқалланиб келаётган миллий асарларимиздан биридир.

Предметли рақсларда *лаган, чойнак-пиёла, қайроқ тош, пичоқ* каби буюмлар бевосита рақснинг таркибий элементи сифатида иштирок этишини кузатдик. Яна бир туркум рақслар борки, уларда предметлар бевосита иштирок этмаса-да, рақс ҳаракатлари билан уларга ишора қилинади, уларнинг моҳиятини пластик ҳаракатлар орқали очиқ бериш мақсад қилиб олинади. Масалан, юртимизнинг турли ҳудудларига оид халқ турмуш тарзи, меҳнат фаолияти билан боғлиқ “*Пахта*”, “*Ўзум*”, “*Балиқчи ва балиқ*”, “*Чўпон*” каби рақсларда муайян меҳнат фаолиятига оид ҳаракатлар орқали меҳнат жараёнидан завқланиш, шукроналик ҳамда инсоний кечинмалар, ҳиссиётлар уйғунлигини тасвирлаш, воқелик асосида бадиий тафаккур лавҳаларини ҳавола этиш томошабинда эстетик завқ уйғотишга йўналтирилган. “*Пилла*” рақсида эса ҳар икки усул, яъни предметлардан жонли фойдаланиш ҳамда қайсидир предметларга ишора усули уйғунлаштирилади.

«Миллий қадриятлар, урф-одатлар, анъаналарни ўзида жо қилган рақс санъатини маънавиятимиз ва маданиятимизнинг азалий сарчашмаси сифатида асраш, унинг йўқолиб бораётган шакллари ва ҳаракатларини, атамаларини тиклаш, рақслар табиатини, таркибий тузилиши, ижро хусусиятлари, предметлар, либос ва зебу-зийнатларнинг ижрони

¹⁷ Муродова М. Халқ ижодиёти. Ўқув қўлланма. – Т.: 2015. –Б.48.

тўлдириш, мукаммаллаштириш ва сайқаллаштиришдаги аҳамиятини илмий жиҳатдан ўрганиш рақс санъати соҳасида фаолият олиб борувчи ижрочи балетмейстер, ташкилотчи ва илмий тадқиқотчилар олдида турган долзарб вазифалардан биридир».¹⁸ Бунинг учун эса рақслар ижросининг матний ва видеоёзув тизимини такомиллаштириш, шунингдек, махсус терминологияни яратиш илмий жамоатчилик олдида турган муҳим масала ҳисобланади.

Учинчи боб **“Ўзбек миллий рақс санъати терминологиясининг социолингвистик жиҳатлари”** тадқиқига бағишланган. Бобда ўзбек рақс санъати терминологиясининг социолингвистик асослари ҳақида мулоҳаза юритилган. Социолект атамаси тилшуносликда XX асрнинг иккинчи ярмида пайдо бўлди. У икки қисмдан иборат - жамиятга бўлган муносабатни билдирувчи социалнинг бир қисми ва "диалект" сўзининг иккинчи таркибий қисми; бу моҳиятан "ижтимоий лаҳжа" иборасининг бир сўзга қисқариши. Социолект - бу - миллий тилнинг маълум бир қуйи тизими ичида касбий, синф, ёш ва ҳоказо ижтимоий гуруҳга хос бўлган лингвистик хусусиятлар тўплами. "Социолект" атамаси хилма-хил ва бир-бирига ўхшамайдиган тил бирликларини назарда тутиш учун қулайдир, аммо уларни бирлаштирадиган умумий хусусият мавжуд: бу шаклланишлар ижтимоий жиҳатдан чекланган одамлар гуруҳларининг коммуникатив эҳтиёжларига хизмат қилади.¹⁹ Ана шу таъриф рақс санъати профессионал нутқини социолект ва ушбу гуруҳ лексикасини социолектнинг таркибий элементлари сифатида талқин қилишга асос бўла олади.

Учинчи бобнинг уч бўлими ҳудудий рақс мактаблари терминологиясининг социолингвистик талқинига бағишланган бўлиб, жамиятнинг турли синфлар, гуруҳларга бўлиниши туфайли тилда рўй берадиган ижтимоий дифференциация ҳодисаси рақс терминларининг ҳам ҳудудий жиҳатдан фарқланишига олиб келиши масаласи социолингвистик нуқтаи назардан тадқиқ қилинган. Ҳозирги кунда 5 та рақс мактаби мавжудлиги хусусида айтиб ўтган эдик. Юқорида қайд этилган рақс мактабларининг ўзига хос жиҳатлари санъатшунослик²⁰ нуқтаи назаридан ўрганилган бўлса-да, муайян социолект терминосистемаси сифатида махсус тадқиқ қилинган эмас. Тилшунос О.Пўлатова томонидан “Фарғона мактаби лирик рақс терминлари” доирасида қисман ўрганилган. Бу ўринда шуни ҳам таъкидлаб ўтиш жоизки, Фарғона водийси шевалари адабий тилга яқин бўлгани боис

¹⁸ Ганиев С., Ҳамроева Ҳ. Қадриятлар уйғунлиги: Қозоғистон ўзбекларининг миллий рақс санъати. Марказий Осиё халқларининг маданий истиқбол ҳамкорликлари. - Т.: 2020. -Б.92.

¹⁹ https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/SOTSIOLINGVISTIKA.html

²⁰ Авдеева Л.А. Ўзбекистон рақс санъати. Ўқув қўлланма. Т.: Ўзбекистон давлат бадиий адабиёт нашриёти, 1960; Қодиров Ф. Ўзбек рақслари. Т.: “Тошкент” дав. нашриёти, 1964. (Ўзбек ва рус тилларида.). Каримова Р. Ферганский танец. Методическое пособие. Т.: Изд.им. Г.Гуляма, 1973. Каримова Р. Бухарский танец. Т.: Изд.им. Г.Гуляма, 1977. Каримова Р. Ўзбек рақслари. Ўқув қўлланма. -Т.: “Чўлпон”, 2003. Каримова Р. Ферганский танец. Т.: Изд.им. Г.Гуляма, 1977.; Рахимова Н. Хоразм рақси ҳақида ўйлар. “Ўзбекистон маданияти” газетаси, 04.10.1966.; Г.Матякубова Ш.Эшжоновна. “Офатихон Лазги” – Т.: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1993. ва бошқалар

рақс терминологиясида ҳам диалектал белгилар ёки изоҳталаб мураккаб бирликлар кам учрайди. Шунингдек, ишимизнинг айрим ўринларида Фарғона ва Сурхондарё рақс мактаблари терминологиясининг баъзи жиҳатларига тўхталиб ўтдик. Шуларни ҳисобга олган ҳолда ҳамда Хоразм ва Бухоро рақс мактабларининг социолингвистик жиҳатдан мураккаб ички хусусиятларга эгаллиги нуктаи назаридан тадқиқотимизнинг мазкур бобида ана шу икки ҳудуд ва қисман Фарғона рақс мактаби терминосистемаси лингвистик жиҳатларини тадқиқ қилиш билан чегараланамиз. Яна шуни ҳам айтиб ўтиш жоизки, ўзбек рақс мактаблари терминлари тизимида умумтилга хос муштарак жиҳатлар ҳам мавжуд, албатта.

Учинчи бобнинг “*Хоразм рақс мактаби*” номли биринчи бўлимида Хоразм рақс санъатининг социолингвистик жиҳатлари воҳанинг бир неча минг йилликларга бориб туташадиган кўхна маданияти, серкирра санъати илдизлари асосида ўрганилган. “Авесто” туғилган мўъжизалар ўлкасининг ўтмиши, маданий мероси, ривоят-у асотирлари, сеҳрли-сирли осори-атиқалари азал-азалдан дунё ҳамжамиятини ҳайратга солиб келмоқда. Ўзбекистон Фанлар Академиясининг фахрий академиги, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби С.П.Толстовнинг қадим Хоразм тарихига оид тадқиқотларининг салмоғи дунёга машҳур китобларидан ташқари яна 11 жилддан иборат ҳали ўрганилмаган кўлёмаларда ўз тадқиқини кутиб турибди.²¹ Олим 32 йил давомида (1937-69) Хоразм археология-этнография экспедициясининг ташкилотчиси ва раҳбари сифатида бу афсонавий ўлканинг ибтидоий, қадимий ва ўрта аср дин тарихи, ижтимоий тузуми ҳамда маданиятини ўрганган. Тупроққалъадан топилган, милoddан аввалги III - I асрларга мансуб арфа чалаётган аёл сурати ҳам, айнан, мазкур илмий экспедициянинг ноёб топилмаси ҳисобланади.

Қадимда қарсақ, қайроқ ва таёқларни уриштириш, ҳайвонларга тақлид қилиш орқали ҳосил бўлган усуллар билан ижро қилинган халқ ўйинлари давр ўтиши билан мукамаллик касб этиб, профессионал рақсларга айланиб борган. Қоятош расмлари, амалий безак санъати намуналарида акс этган ҳаракатлар ўзбек миллий рақсининг узоқ тарихга эга эканидан далолат беради. Профессор Л.Р.Садоков Хоразм мусика маданияти тарихига оид тадқиқотларида Жонбосқалъадан топилган манбалар асосида қадимий созлар, зарбли чолғулар, маросим кўшиқлари ижро этилган мусиқий давралар, ликобчалар билан ўйнаган раққосалар ҳақида ёзади.²²

Хоразм санъати ва маданияти тўғрисидаги муҳим маълумотлар “Авесто” ҳамда Геродотнинг “Тарих”, Абу Райҳон Берунийнинг “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар”, С.П.Толстовнинг “Древний

²¹Итина М.А. Хорезмская экспедиция – основные итоги и перспективы исследований. Культура и искусство древнего Хорезма. - М.: “Наука”, 1981.-С.55.

²²Садоков Л.Р. Музыкальная археология древней и средневековой Средней Азии: ударные инструменты. - М.: “Наука”, 1996. - С.35

Хорезм”, “Қадимги Хоразм маданиятини излаб”, Исо Жабборовнинг “Кўхна харобалар сири”, Т.Қиличевнинг “Хоразм халқ театри”, В.И.Авдеевнинг “Қадимги Шарқ тарихи”, М.Раҳмоновнинг “Ўзбек театр тарихи”, С.П.Сенсеревнинг “Легенда о Хорезме” китоблари орқали етиб келган. Археологик қазилмалар натижасида Жонбосқалъа, Калтаминор ёдгорликларидан топилган, Маъмун академияси архивларида сақланаётган нодир манбалар ҳам ўз тадқиқини кутиб турибди.

“Зимлак” ўйини қадим хоразмликларнинг марҳум ёнида садрга тушишлари натижасида, гўё ўлган киши қайта тирилади, жон ўлмайди деган ибтидоий тасаввурлар билан боғлиқ. “Зимлак” ўйинининг номи сўнги нафасда нариги дунёга кетган киши мажозий маънода тирилиши, ўлган киши руҳига эътиқод қилиш тасаввурлари орқали вужудга келганлигини кўрсатади.²³

Қадимдан пайдо бўлиб, бизгача етиб келган яна бир маросим “Қизил гул” байрамидир. Ибтидоий даврдан XX асрнинг 20-йилларигача Хоразмда “Қизил гул” ёшлиқ, севги, шодлик, баҳор байрами сифатида нишонланган. Сумалак сайли билан боғлиқ “**Ашшадарози**” ўйини ҳам ибтидоий давр элементларига эгаллиги билан ажралиб туради.²⁴ У қадимий ўйин, анъана тарзида авлоддан-авлодга ўтиб келган. “Ашшадарози” хотин-қизларнинг Матриархат давридаги ҳукмронлигини кўрсатади. Иккинчидан, сумалак тайёрловчилар, сумалакларни айнан кун чиққан вақтга тўғрилаб пиширадилар. Бу қуёш тангрисига сиғиниш белгиси сифатида нишонланиб келинган. Учинчидан, “Ашшадарози” сўзининг ўзи қадимий Хоразмийлар тилидан ёдгорлик эканлиги билан ажралиб туради.

Афсонавий ўлкада илгари тўйлар ва йиғинларни аёллар ва эркеклар бирга ўтказганлар. Кейинчалик ислом дини қоидаларига биноан эркеклар ва аёллар учун алоҳида маросимлар ўтказиш одат тусига кирган. Шу тариқа ичкари ҳовли учун ижод этадиган аёллар санъати пайдо бўлган. Улар халқ орасида “**халфалар**” деб юритилган ва санъатнинг жуда кўп соҳаларини эгаллаб, *ангишвона, ликобчалар, қошиқ, пиёлаларни* чертиб, бир-бирига уриб, *занг, қайроқ, доира* чалиб, улар оҳангига рақсга тушиб, даврани қизитганлар. Санъатшунос С.Собированинг фикрича, “Авесто”ни ижро қилган аёллар ўтмишда ҳам халфа деб юритилган. Хоразм халфалари кўшиқ ва рақсларининг қадимийлиги, шубҳасиз “Авесто”даги маросим рақслари билан боғлиқ, халфалар фақат қадимий удумлар, ибодат куйларини эмас, балки энг кўхна “Лазги” йўлларини ҳам етказишда ўз ҳиссаларини қўшишган.”²⁵

²³ Косвен М.О. Очерки первобытной культуры. - М.: “Наука”. - С.165.

²⁴ Решетов В.В. Ўзбек шевалярининг классификацияси // Ўзбек тили ва адабиёти. – Т.: 1966. -№3 –Б.17

²⁵ Собирова С. Хоразмнинг Лазгиси // “Ёшлик”. – Т.:, 1990. -№4.- Б.-66.

Халфалардан бири пиёла чертса, иккинчиси қайроқ ёки занг чалган. Учинчиси ялла айтиб, рақсга тушган ва бу ҳаракатлар навбатма - навбат алмашиб турган. Натижада, Хоразм санъатида янгича, бетакрор бир йўналиш пайдо бўлди. Бу ноёб санъат тури нафақат Ўзбекистоннинг бошқа ҳудудларида, балки дунёдаги ҳеч бир халқда учрамайди. Хоразмда турли оммавий сайллар, тўй ва аза маросимларида хотин-қизлар даврасини халфаларсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. **“Халфа”** истилоҳи “устонинг (устознинг) шогирди” деган маънони ҳам билдиради. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да “халфа [арабча – бир-бирининг ортидан бориш, эргашиш; ўрин алмашиш] 4. *Фольк*. Хоразм воҳасида маҳаллий оғзаки ижод намуналарини ижро этувчи аёл” эканлиги айтилган.

Маълумки, “Авесто”нинг “Ясна” китобида 17 та “гоҳ” қўшиқ сақланган. Ибодат маҳалида уларни ёд ўқиш қалб покланиши учун муҳим восита ҳисобланган. Олим Ҳ.Абдуллаев тўғри таъкидлаганидек , “гоҳ”ларни ёддан ўқийдиган хотин-қизлар ўша даврдаёқ **“қалпа”** номи билан юритилган²⁶.

Тамаддун бешиги бўлмиш Хоразм қадимги маданиятининг илк кўринишлари рақс санъатида ёрқин намоён бўлади. Этнограф Т.Қиличевнинг фикрича, “Халфалар лапар ва яллаларни чолғу асбобида эмас, балки бармоққа кийиладиган *ангишвоналар, ликобчалар, қайроқ,* билакка тақиладиган *занг* ритмларига жўр бўлиб куйлаб, рақсга тушганлар. Хотин-қизлар қадимдан ўйнаб келаётган “Лазги”ларни ҳам улар ёрдамида қойилмақом қилиб ўйнашга ўрганганлар.”²⁷

“Лазги”нинг тўққиз тури бу мўъжизалар ўлкасининг маданий харитаси мисол муҳим аҳамият касб этади. Турли-туман кўринишга эга Хоразм рақсларининг тарихий жараёни, тараққиёт йўллари ҳар бир даврдаги услуб ва жанрларини ўзига хос ва мос хусусиятларини илмий, назарий таҳлил қилиш вақти етиб келди.

“Лазги” атамасининг этимологияси ҳақидаги фаразлар мураккаблигича қолмоқда. Қадимги Хоразм тилига оид *lazgi* сўзи умум. эр. **raiz-* "совкотмоқ, қалтирамоқ (шунингдек, "титрамоқ", "томмоқ")" каби маъноларга эга асосга бориб тақалади. Умум.эр. **raiz-* жумладан, "таниш мусиқий аккорд(хоразмча "рез")" ва "нағмининг қисми" маъноларини ҳам англатади. Ўз навбатида умум.эр. **raiz-* ҳинд-евр. ‘титрамоқ, қалтирамоқ, ликилламоқ’ маъносидаги **leig-*, **leig-* ўзагига бориб тақалади.

Титрама”, “*қарс*”, “*гавдани тик тутуш*” ҳаракатлари фақат Хоразм “Лазги”сига хос бўлиб, ўзга миллатлар рақсида учрамайди.

“Лазги” - халқ ичидан етишиб чиққан истеъдод эгаларидан, санъат таълимини олган раққосалардан алоҳида ижрони талаб этувчи мураккаб тизимдан иборат рақс туркумидир. Ҳар бир даврда яралган рақс -

²⁶ Абдуллаев Ҳ. Сўз сеҳри. – Т.: ТДПУ нашриёти, 2005. – Б.6.

²⁷Қиличев Т. Лазги рақси турлари. Танланган асарлар. – Урганч.: “Хоразм”, 2020. –Б 97.

“Масхарабоз лазгиси” (имо - ишора, пантомимик тақлидий), “Қайроқ лазгиси” (ритмлар, зарблар орқали), “Дутор лазгиси” (афсоналардан яралган), “Сурнай лазгиси” (турли-туман мусиқа асбоблари ижроси, ғалаба куйи), “Сарой лазгиси” (хаётий-ижтимоий жараёнлардан келиб чиққан), “Чангак лазгиси” (халқлар дўстлиги уйғунлашувидан келиб чиққан), “Хива лазгиси” (жамиятнинг ривож, табиий шароитларидан келиб чиққан), “Гармон лазгиси” (хаёт муаммоларидан келиб чиққан), “Яллали лазги” (К.Отаниёзов яратган) ўзининг мустаҳкам миллий илдизларига эга. Диссертацияда “Лазги” рақс туркумининг социолингвистик хусусиятлари батафсил таҳлил қилинган.

Мактаб яратган атоқли санъаткор Гавҳар Матёкубова Хоразм рақс йўналишларининг қадим илдизларини аниқлаш учун тинимсиз изланмоқда. Машаққатли меҳнатлари эвазига “Авесто” даврида ўйналган, унутилиб бораётган қадим рақсларни қайта тиклаб, бойитиб, уларни сахнада жонлантирди. Қуйида шу рақсларнинг рўйхатини келтирамиз:

1.Тарихий рақслар: “Лазги афсонаси” (9 лазги), “Анахита” рақси (Гўзаллик маъбудаси, “Авесто” даври), “Қайроқ сўзлаганда” (Тош даври), “Лаган ўйини”, “Тошлар тилга кирганда”, “Зикр” рақси;

2. Урф-одатлар рақси: “Лачак ўйини”, “Келин салом”, “Сумалак сайли”, “Хоразм қовун байрами”, “Жахува”, “Олти халфа”, “Бешик тўйи”, “Шоли байрами”;

3. Ҳаёт муаммоларидан келиб чиққан рақслар: “Ўғлон бола”, “Орол фарёди”, “Кундошлар”, “Анаш чўлок”;

4. Маиший меҳнат рақси: “Чўғирма”, “Хотинбоз”, “Низонгул”, “Сартарош”, “Этиқдўз”;

5. К.Отаниёзов яратган “Яллали” рақслар.

Юқоридаги мулоҳазаларни умумлаштирган ҳолда қуйидагиларни кайд этиш мумкин:

- мазкур рақс ўзбек халқининг бой тарихини акс эттиришда, турли миллат вакиллари ўртасида биродарлик руҳини шакллантиришда муҳим умуминсоний ижтимоий вазифани бажаради;

- “Лазги”нинг юқори даражадаги байрам тадбирларида ижро этилиши шахсларлараро маданий-маърифий муносабатлар ривожига ҳам ижобий таъсир кўрсатади;

- “Лазги” туркумига оид рақсларнинг келиб чиқиши, номлари, либослари ва безаклари лингвокультурологияси уларга оид атамаларнинг таҳлили унинг ниҳоятда қадимий санъат тури сифатида теран тадқиқ қилиниши зарурлигини билдиради;

- “Лазги” рақси ҳақида кўплаб монография ва рисолалар²⁸ ёзилганлиги

²⁸Каримова Р. Хорезмский танец. Т.: Изд.им.Г.Гуляма.1975.; Киличев Т. Хоразм халқ театри// Хоразм халқ ўйинлари мактаби. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988.; Каримова Р. Танец Ровия Отажонова. Т.: Изд.им.Г.Гуляма.. 1983.; Матякубова Г. Эшчонова Ш. Офатихон Лазги. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1993; Гавҳар Раҳимова. “Кутлуг йўлда”,Т.: “Ёш гвардия”, 1973; Кобулниёзов Ж. Хоразм халқ кўшиқлари ва ўйинлари. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975 ; Обидов Т. Театр танцы масхарабоз Хорезма. Т.: Изд.им.Г.Гуляма. 1967; Жабборов И. Хоразм ўйинлари этнографияси. Т.:1977; Бобожонова Г. Қайроқ рақсини ўрганиш. “Урганч” нашриёти, 2000; Юнусова Д. Азбука танца. Т.: “Янги аср авлоди” 2015; Горлина И.Г. Традиционные формы танцевального искусства Хорезма // Журнал «Санъат» Т.,

хам диққатга сазовор.

Учинчи бобнинг иккинчи бўлими “*Бухоро рақс мактаби*” тадқиқига бағишланган. Ўзининг фалсафий идрок этиладиган асарлари билан ажралиб турадиган Бухоро рақс мактабининг қадим ва бой тарихи бор. Ўзбек миллий рақс санъатининг муҳим таркибий қисми бўлган бу рақсларда ранглар, туйғулар, ҳиссиёт, нозик имо-ишоралар ниҳоятда ёрқин акс этади.

“Бухоро рақси – ўзбек халқ рақс услуби. Бухоро музофотида шаклланган ва ривожланиб келган. Ҳаракатларининг мардонвор ва шиддатлилиги, *қайрилиш*, *ярим қайрилиш*, *шоҳ* ва *чархларга* бойлиги билан ажралиб туради. Тиззалар сал букилиб, қомат ғоз тutilган, кифтлар орқага ташланиб бош кўтарилган ҳолатда ижро этилади. Қўл баъзан тез, баъзан майин, эгилувчан ҳаракатланади. Рақс тури ва ўйин жойига қараб ҳаракатлар силсиласи ўзгаради”²⁹. Рақс санъати Бухорода ўзига хос шакл ва йўллар, ижро услублари ҳамда миллий қадриятлар билан боғланган ҳолда ривожланиб келган ва бу жараён шундай давом этмоқда.

“*Бухоро бўй-бўйи*”, “*Талқин*”, “*Уфори баёт*”, “*Соқийномаи баёт*”, “*Гулузорим баёти*”, “*Савти сарвиноз*”, “*Бухоро ларзони*”, “*Ларзон*”, “*Чаққон қиз*”, “*Сухайл ва Меҳри*”, “*Уфори чиллаки*”, “*Шодиёна*”, “*Занги ўйин*”, “*Якка базм*” каби рақсларда воҳанинг бетакрор гўзаллиги, латофати акс этади.

Мавриги [Марв шаҳри номининг метатезага учраган шаклидан: марвлик (эроний)] Бухоро мусиқа анъаналарига хос, туркум шаклида ижро этиладиган қўшиқ ва куйлардан иборат, авжи шўх рақс билан яқунладиган фольклор жанри³⁰. Бугунги рақсшунос ва санъатшунослар олдида турган энг долзарб вазифа “Бухорча” ва “Мавриги” туркумидаги рақсларнинг мукамал видео ёзувларини шакллантиришдан иборат. Бухоро рақсларининг бадий-эстетик қирраларини ёрқин ифода этувчи илмий асарлар яратилиши давр талабидир.

Таниқли фольклоршунос О.Сафаровнинг миллий рақс санъатининг бой хазинасидан халқни баҳраманд қилишдаги чуқур изланишлари кенг қамровли бўлиб, таҳсинга сазовордир. Ярим тарихий, ярим афсонавий ривоятлар, воқеа-ҳодисалар асосида яратилган рақслар ҳам мавжуд, лекин улар илмий жиҳатдан тўлиқ асосланмаган. Қадим илдизлари мустаҳкам,

2009. № 4. С. 36-38. ;Горлина И.Г. Из солнца и неба Узбекистана // Журнал «Балет». М., 2013. № 6. С. 16-18. ;Горлина И.Г. Хореографическое искусство и гармоничное развитие личности // Журнал «Звезда Востока». Т., 2015. № 1. С. 112-144. ;Gorlina I.G. Traditional dances of Khorezm // «Applied and Fundamental Studies»: Proceedings of the 3 rd International Academic Conference. (August 30-31, 2013). St. Louis, USA: The Global Partnership on Development of Scientific Cooperation LLC., 2013. 488p.; ;Gorlina I.G. The variety of forms and genres of dance Khorezm. // Proceedings of the 1st International conference on development of history of art and culturologi in Eurasia (November 3, 2014). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2014. – 172p. ;Gorlina I.G. Some features of the uzbek national dance and questions of folklore dance studies // «In Advanced Studies in Science: Theory and Practice» (Vol. 2) (30. 09. 2015). London, UK: Ron Bee & Associates and the Global Partnership on Development of Scientific Cooperation, LLC., 2015. – 113p. ; Gorlina I.G. Ethno-cultural parallels dance culture in Khorezm and Turkey // «Science and Innovation in the Globalized World» (Vol. 1), (December 20, 2015). San Diego, USA: The Global Partnership on Development of Scientific Cooperation LLC., 2016. – 230p.;

²⁹Бухоро рақси.Ўзбекистон Миллий энциклопедияси.2-ж.. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2001. – Б.297

³⁰Ўзбек тилининг изоҳли лугати, 2-жилд. - Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2007. – Б. 603

миллий қадрият ва анъаналарни турли образлар ва ижро услубларида ифодалаган Бухоро санъат мактабига тааллуқли “Бухорча” шашмақомнинг “Уфор” қисмлари оҳангларига асосланган жозибатор рақсларни олим қуйидагича таснифлайди:

1. “Қайроқ уфори” - фақат қайроқ жўрлигида тез ва қувноқ ҳаракатлар замирида қурилган рақс.

2. “Равона” – гўзалнинг хуш афтори, нозикадо хиромии негизида қурилган бу рақс хонанда жўрлигида амалга ошади.

3. “Уфор” – яққа раққоса ижросидаги ритмик рақс. Гўзал мушк-анбарини таратиб, томошабинни сархуш этишга чоғланган ҳаракатлардан таркиб топган рақс.

4. “Ларзон” – фақат доира ёки бир неча доира жўрлигидаги жозибали шўх-шаддот рақс. Бунда танадаги ҳар бир аъзонинг нафис титроғи асосидаги дил ўртагувчи ҳаракатлар гармонияси орқали маъно ифодалашга эътибор берилган. Бу рақс мустақил яққа рақс сифатида ҳам алоҳида шуҳрат қозонган ва кенг оммалашган. Бунда машҳур хореограф И.Оқиловнинг хизмати беқиёс.

5. “Занг рақси” ёки “Зангбанди” - қўл, бел ва оёқларга занг боғлаган ҳолда қуйланаётган қўшиққа жўрнавозликдаги рақс.

Ўзбекистон халқ артисти В.Оқилова “Ривоят” номи билан машҳур бўлган қадимий Бухоро рақси ҳақида шундай дейди: “Бу рақс Бухоронинг энг халқона рақсларидан бири бўлиб, ишқ оловида ёнган, бир-бирининг васлига зор севишганларнинг дарду изтироблари ҳақида. Йигит билан қизнинг учрашиши тақиқланган замонларда, икки юракнинг дукурлаб уриши, висолга талпиниши, пинҳона учрашувлари, учрашувда бир-бирига термулишлари жуда ҳаққоний ифодаланган. Тўғри, халқ ашулалари оҳангида яратилган бу рақснинг турли вариантлари ҳам бор. Унда раққос изтиробни, дарду ҳасратларини айлана бўйича чархи, айланиш ҳаракатлари туркуми билан уйғунликда намойиш қилади. Рақснинг яқунида раққоса тиззасида ерга ўтириб, гавдасини орқага ташлаб, ерга ётиб, қўллари билан тўлқинсимон чайқалишлар, гирдоб ҳаракатларини бажарган. Бу рақсни барча табақалар яхши кўришган. Тўйларда энг кўп ижро этиладиган, ёшу қари энг кўп сўрайдиган рақслардан бири бўлган”³¹.

Шунингдек, Бухоро рақс мактаби ўзининг комик рақслари билан ҳам ажралиб туради. “Байда уфори”, “Шайтон мўккичи”, “Така бози”, “Пуфак курка”, “Оташ кема”, “Кампир ўйин”, “Дорбоз ўйин”, “Чўпон рақси”, “Заргарон”, “Қўғирчоқчи рақси”, “Оташ ўйин”, “Аждаҳо”, “Муаллақи рақси”, “Кардбози”, “Аза садри”, “Обикор”, “Чача алоча” каби рақсларнинг номланишининг ўзиёқ уларнинг нақадар қадимий эканлигини ва этник жиҳатдан ўзига хос гуруҳлар мавжудлигини

³¹ Пўлатова О. Ўзбек хореография терминологиясининг шаклланиш манбалари ва ривожланиши. Фил.фан. номз. дис.–Т.: 2003. –Б.34.

билдириб турибди. Рақсларнинг номлари уларнинг машғулоти, хўжалик фаолияти, турмуш тарзи, оилавий муносабатлар, диний эътиқоди, маиший, моддий ва маънавий ҳаётининг ранг-баранглигидан дарак берапти.

Бухоро рақс мактабига оид атамаларни қуйидагича таснифлаш мумкин:

Туркий атамалар	Форс-тожикча атамалар	Ярим калька атамалар
Томчилар	Зебигардон	Қўлдаста
гавда элаш	Нозигардон	чиройли пешонабанд
қуёш нурлари	Гулруҳ	занг уриш
ой жамол	Гардиш	Қўлибанд
Силдирма	чархи миён	қоши камон
гавда ирғиш	чархи дузону	ларзон йўрға
нозик қўллар	Ларзон	гардан тумор
Титратма	қомати зебо	занг садоси

Учинчи бобнинг учинчи бўлими “*Фарғона рақс мактаби*” деб номланади. Унда Фарғона - Тошкент рақс мактаби доирасида миллий рақс санъатининг энг қадимги даврларига мансуб намуналари ўз аксини топган. Уларнинг ўз йўллари ва ўзига хос ижро услублари мавжуд. Фарғона – Тошкент маданияти тарихида халқ санъати муҳим ўрин эгаллайди. Улар бошқа рақс мактабларидан услуби, композицияси ва образ яратиш тамойиллари билан фарқ қилади. Шунингдек, Фарғона - Тошкент рақс мактаби либос ва тақинчоқлар, рақс безаклари борасида ҳам ўзига хос содда услубга эга. Рақслар, асосан, ижрочилик амалиётида ривожланган. Фарғона рақслари ҳаракатларидаги мажозийлик, кўз қарашлари ва имо-ишоралардаги ички маънодорлик томошабинни ўзига тортади. Унинг шаклланиш босқичлари водийнинг маданият ва маънавият равнақи билан чамбарчас боғлиқдир.

Фарғона-Тошкент рақс мактабининг шаклланиши ва тараққиётида Юсуфжон қизиқ Шакаржонов, Уста Олим Комилов, Тамарахоним ва Мукаррама Турғунбоеванинг хизматлари беқиёс. Устозлар анъанасини давом эттирган Мукаррамахоним дастлаб “Катта ўйин”, “Дучава”, “Усмония”, “Садр”, “Уфори сохта” каби оммавий рақсларни маҳорат билан ижро этди. У тинимсиз изланишда бўлди. “Роҳат”, “Уйғурча рақс”, “Раққоса”, “Ноғора”, “Бухороча”, “Гулсара”, “Пахта”, “Роҳат”, “Қаринаво”, “Қипчоқлар”, “Дилхирож”, “Доира”, “Ғайратли қиз”, “Абдурахмонбеги” каби рақсларни қайта тиклади. Уларни сайқаллаб, сахналаштиришда фольклор материалларидан кенг фойдаланди. Фарғона – Тошкент рақс йўналишида яллали рақслар муҳим аҳамият касб этади. “Хусусан, хотин-қизлар давраларида рақсга тушиб ялла ва лапар айтиш, ашула куйлаш (яллачилик) одат тусини олган. Якка ҳолда яллачилар ўз кўшиқларига дутор ёки доирада жўр бўлишади. Ансамбль шаклида

ижрочилар эса, одатда, 2-3 аёлдан иборат бўлиб, улар, асосан, доира жўрлигида куйлашади. Яллагиларнинг репертуари ялла, лапар ва тўй-маросим кўшиқлари (“Ёр-ёр”, “Келин салом”, “Ўлан” ва б. асар)дан ташкил топади. Яллагиликнинг яна бир кўриниши Наманган анъанасида “сатанг” деб аталиб, булар кўпроқ туркумли (2 ва ундан ортиқ қисмли) “катта ялла”ларни доира жўрлигида (одатда рақсга тушиб) куйлайдилар”.³²

Хусусан, “Тановар” рақси Фарғона-Тошкент рақс мактабининг ўзига хос рухий-маданий белгиларини ўзида мужассам этган композицион асар ҳисобланади. Ҳар бир худуднинг халқ ҳаёти билан боғлиқ тамойиллари даврлар, одамлар, удумлар, урф-одатлар ва миллий қадриятларнинг характерли услублари маҳсулидир. Шу нуқтаи назардан қараганда халқ орасида эркин ижрога мослашган “Тановар”нинг оммабоп кўринишлари яратилган. Унда аёл кўнглининг мунгли изтироблари жозибали ҳаракатларнинг ифодаси сифатида намоён бўлади. Даврлар ўтиши билан, унинг шакли ва ифода усуллари ўзгариб боради.

“Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да “Тановар” атамасига қуйидагича таъриф берилган: **Тановар** [форсча - семиз, бўлиқ; барваста, гавдали] Ўзбек халқ рақс куйларидан бирининг номи. *Тановарни чалмоқ. Тановарга ўйнамоқ*³³. Биринчидан, атаманинг луғавий маъноси форсча - *семиз, бўлиқ; барваста, гавдали* маънолари билан у қадар мос келмаган. Иккинчидан, мусиқа терминлар тизимида куйнинг номи бўлса, рақс терминологиясида рақснинг номи сифатида конкрет атама ҳисобланади. Бу жиҳатдан Ш.Раҳматуллаев тавсифи ҳақиқатга яқинроқ.

Тановар ПРС (Персидско-русский словарь)да *танаввор* оти келтирилган бўлиб, “*ёрқинлик*” маъносини англатиши айtilган. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “рақс куйларидан бирининг номи” деб изоҳланган тановар оти ана шу форсча отнинг товуш жиҳатидан жиддий ўзгарган шакли бўлса керак: иккинчи бўғиндаги а товуши о (â) товушига, охириги бўғиндаги о (ў) товуши а товушига алмаштирилган, **вв** товушларидан бири айtilмай қўйган.³⁴

Т.Ғофуров рақснинг “Тановар” деб номланиши хусусидаги турли вариантлари мавжудлигини шундай тавсифлайди: XIX асрда Тановар ибораси Фарғона водийсида кўпроқ ишлатилган. Бу ўлкада яшайдиган ҳунарманд маҳсидўзлар ошланган терини “тановар” деб аташган. Баъзи бирлари бўлса ўша ошланган теридан тикилган маҳсини кийиб юрганда ундан чиқадиган “ғарч-ғурч” овозини ҳам тановар дейишган. Бир манбада Тановар – “тан” жисми, “овар” – эса олиб келиш маъноларини англатса,

³²Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 9-ж. - Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2005. -Б.206.

³³Ўзбек тилининг изоҳли луғати, 3-ж. - Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2007. – Б. 666

³⁴Раҳматуллаев Ш Ўзбек тилининг этимологик луғати, 3-ж. - Т.: “Университет”, 2009. –Б.222.

бошқа бир манбада “Тановар” – форсча сўз бўлиб “жасур , қудратли, кучли” деган маъноларни англатган.³⁵

Шу тариқа, ўзбек рақс терминологияси ҳам ўз атамаларининг туб илдизларини, асосан, ўзбек тилининг бой лексик манбаларидан, қолаверса, маҳаллий турмуш тарзи, иқлими, касб-кори, ўзига хос ижтимоий-маданий муҳитда шаклланган тафаккури манбаларидан излайди.

Диссертациянинг “**Ўзбек рақс санъати терминлари шаклланишининг лисоний омиллари**” деб номланган тўртинчи бобида терминларнинг семантик таснифи ва соҳа терминосистемасидаги ўзига хос структураси, терминлар шаклланишининг ички ва ташқи манбалари ёритилган. Бобнинг биринчи бўлими “*Ўзбек миллий рақс санъати терминларининг лексик-семантик хусусиятлари*” деб номланган.

Ўзбек тили рақс атамаларини лексик - семантик жиҳатдан 3 гуруҳга ажратиш мумкин (бундай тасниф биринчи марта белгиланмоқда):

- 1) *рақс номлари - ономастик номлар;*
- 2) *рақс ҳаракатларини билдирувчи номлар;*
- 3) *рақс кийимлари, тақинчоқлар ва буюмлар номлари.*

Рақс номлари - ономастик номлар. Ўзбек рақс санъати терминологиясининг бир қисмини рақс номларини ифодаловчи атоқли отлар ташкил этади. Шундай экан, уларнинг лексик-семантик, морфологик ва услубий хусусиятларини ўрганиш талаб этилади.

Замонавий ономастикада янгидан-янги атамалар пайдо бўлмоқдаки, улар орасида маъно гуруҳларининг ички гуруҳларини ифодаловчи номлар ҳам мавжуд. Д.В.Майданюк, Л.А.Петрова, Д.Д.Дрошнев, Е.А.Бурмистроваларнинг ономастиканинг ички гуруҳлари хусусидаги фикрларига муносабат билдирган ҳолда, санъатнинг қайси турига мансуб бўлишидан қатъий назар (муסיқа, сурат, ашула, рақс ва ҳоказо) экспрессивлик тамойилига асосланганини ҳисобга олиб, уларга атаб қўйилган индивидуал номларни **артионим** атамаси остига бирлаштиришни маъқул деб ҳисобладик. Артионим атамаси нисбатан кейин пайдо бўлганлиги сабабли А.В.Суперанская, Э.Бегматов, Б.Йўлдошев ишларида учрамайди. Артионимларнинг ўзига хос хусусияти уларнинг табиати билан белгиланади, чунки онимларнинг ҳар бирида лингвистик ва маданий (экстралингвистик) омиллар бирлашади. Ўзбек рақс номларини **идеонимлар** таркибидаги **артионимларнинг** бир тури сифатида тавсифлаш мумкин.

Рақс ҳаракатлари билан уларни номловчи терминлар маъноси ўртасидаги мутаносибликни англаш учун Хоразм рақс мактабига оид айрим атамаларнинг изоҳини келтирамыз.

³⁵ Гофуров Т. Ўтли, изтиробли дардларни ўз ичига олган "Тановар." <http://ich.uz/uz/ich-of-uzbekistan/national-list>

Гул барги. Қўллар кўксига яқин, кафтлар сал қимтилган. Бош бармоқ ёнрокда, кўрсаткич ва ўрта бармоқ тик ҳолатда, дасталар чалиштирилган.

Енг тортиш ҳаракати, одатда, бир жойда туриб ижро этилади. Гавда ва бош орқароққа ташланган, ўнг оёқ учида чапга бурилади. Ўнг қўл тирсаги букилган, дастаси бош баландлигидан юқорироқда, чап қўл ўнг қўлдастасига яқин. Қўллар курашга шайлангайдай, кафти билан силайди. Чап қўл ўнг қўл енгини тепароққа, ноз билан тортади.

Илон изи. Бу ҳаракат қизларга мансуб бўлиб, бир жойда айланиб ва ён билан юриб ижро этилади. Гавда аввал тик ҳолатда, сўнгра илонга ўхшаб биланглайди. Оёқ товонлари бир-бирларига жуфтлашган ҳолда, учлари сал кўтарилиб ўнгга сурилади. Ёки оёқ пошналари ердан сал кўтарилиб, ўнг томонга қўйилади.

Рақс кийимлари, тақинчоқлар ва буюмлар номларига оид атамалар таркибини турли жиҳатдан изоҳлаш мумкин:

- умумадабий ёки шевага хос сўз ва сўз бирикмалари:

а) *яктак, салла, бахмал этик, кўйлак, бўз, тиллақош, дўппи, хонатлас, беқасам, крепдешин, иштон, рўмол, адрас, кимхоб.*

б) *тақя, шавкала (тақинчоқ), кундал, осматузи, жиға, мукки.*

- ўз қатлам ва ўзлашма қатламга оид сўз ва сўз бирикмалари:

а) *кўйлак, бўз, тиллақош, дўппи, хонатлас, этик, адрас, кимхоб.*

б) *нозигардон, зебигардон, зафабанд, боло абру.*

Тўртинчи бобнинг “*Ўзбек рақс санъати терминологияси шаклланишининг ички ва ташқи манбалари*” номли иккинчи бўлимида ўзбек рақс терминологиясининг бойиш манбалари тадқиқ этилган. Хусусан, рақс терминлари шаклланишининг ички манбалари - маъно кўчиши, сўз ясалиши, сўз бирикмаси ва ташқи манбалар – ўзлашма сўзларнинг ўзига хос жиҳатлари таснифланган ва тавсифланган.

Икки тиллилик турли тилда сўзлашувчилар ўртасидаги ўзаро мулоқот жараёнида келиб чиқувчи *билингвизм* ҳодисаси асосида юзага келган рақс терминлари таҳлил қилинган. Билингвизм кенг маънода, бир жамиятда икки тиллиликнинг амал қилиши, тор маънода эса бир инсоннинг икки тилда мулоқот қила олиш қобилияти. Шунингдек, иккидан ортиқ тилларнинг қўлланиши ҳақида гап кетган вазиятларда “полилингвизм” (“кўп тиллилик”) атамаси ҳам қўлланилади. Туркий халқлар учун икки тиллилик уларнинг бутун тарихий тараққиёти давомида ва барча ҳудудларда тарқалиши доимийдир. Анча интенсив ифодаланган икки тиллиликнинг қадимий даврдаги кўринишлари *туркий – мўғул, туркий – фин-угор ва туркий – форс, туркий – араб* бўлиб, уларнинг ўзаро таъсирини кўрсатувчи хусусиятлар ҳозирги давргача сақланиб қолган.³⁶

³⁶Мажидова Р., Муҳитдинова Х., Султонова Ш. Тилшуносликка кириш. - Самарқанд, 2015. –Б.168

Марказий Осиёдаги бошқа кардош қўшни халқлардан фарқли ўлароқ, бошқа тиллар оиласига мансублиги вазидан ўзбек-тожик билингвизми элементлари яққолроқ кўзга ташланади. Республикамиз ҳудудида асрлардан бери ёнма-ён яшаб келаётган турли оилаларга мансуб ўзбек-тожик тилларининг ўзаро билингвизм алоқалари тарихи негизида ўрганиш эҳтиёжи бу хусусда янгича ёндашувлар асосида тадқиқот олиб боришни талаб этади. “Бухоро рақсининг ўзига хослигини белгилайдиган алоҳида элементлар қаторида *саризону бози* (бирдан тиззалаб чўкка тушиш), *кажрафтор* (танани айлана шаклида айлантириш), *кафт ларзон* (ўтирган ва тик турган ҳолда оёқ бармоқлари билан танани силкитиш), *чархи миён* (ўртача айланиш), *чархи ду зону* (икки тиззалаб айланиш) каби атамалар Ўзбекистоннинг бошқа ҳудудий рақс мактабларида учрамайди”³⁷.

Таҳлилларимиз шуни кўрсатадики, Бухоро рақс атамалари орасида форс-тожик тилига оид сўз ва бирикмалар салмоқли ўрин эгаллаган. Уларни икки гуруҳга ажратиш мумкин: 1) тўлиқ ўзлашган тожикча атамалар: *зебигардон, нозигардон, гулруҳ, гардиш, мушак, чархи миён, чархи дузону, қомати зебо, мокки, ларзон* каби. 2) ярим калька асосида шаклланган атамалар: *чиройли пешонабанд, занг уриш, қўлибанд, занг садоси, кўнгил жилваси, ларзон йўрға* каби.

Умуман, ўзбек рақс санъати терминологиясининг шаклланишида ички ва ташқи манбалар муҳим ўрин тутаяди.

ХУЛОСА

1. Ҳар бир соҳа терминлари алоҳида-алоҳида тизимларни ташкил этади. Ўзбек тили соҳа терминларининг каттагина қисми ўрганилган. Бизнинг диққатимизни тортган соҳа терминлари ҳозирча махсус тадқиқ этилмаган. Соҳа терминлари микротизими бўлган рақс терминлари алоҳида тизимни ташкил этади. Уларнинг махсус тадқиқи муайян соҳанинг илмий муаммоларини ўрганиш билан уйғунликда олиб бориладиган фаолиятдир. Чунки терминнинг асл моҳиятини изоҳлаш учун тилшунос унинг мазкур соҳадаги ўрни ва аҳамиятини ҳам ўрганиши талаб этилади.

2. Ўзбек рақс санъати терминлари, асосан, умумистеъмол лексикадан ўзлашганлиги ушбу сўзларнинг маъно-моҳияти тушунарлилиги, ўзлари ифодалайдиган ҳодисалар ҳақида нафақат соҳа кишилари, балки умуман, муайян бир тил соҳиблари учун ҳам маълум даражада тушунча ва ахборот беришда қулайлиги билан характерланади.

3. Маълум бир соҳаларда қўлланадиган атоқли отлар қаторида “Тановар”, “Мавриги”, “Ашшадарози” каби рақс номлари ҳам махсус

³⁷Насибулина Л.И. Локальные школы национального танца Узбекистана// «Молодой учёный» .№ 23 (313). 2020. -С.687

изоҳ талаб қиладиган муайян тушунчаларни ифодаловчи тил бирликлари сифатида рақс санъати атамалари ҳисобланади.

4. Ҳар бир халқ ўз миллий рақс санъатига эга ва бу миллий рақслар бир-биридан фарқланади. Уларнинг ҳар бири ўз халқига хос миллийликни ифодалайди. Муайян халқ тилини билмаган шахс барибир, рақс тилини қалби билан тушунади ҳамда кўради.

5. Рақс либослари, тақинчоқ ва безаклар, ҳар бир элементар нуқта лингвокультурологик образлиликни тўлдиришга ёрдам беради. Рақс орқали ўзбек халқининг миллий-маданий олами чизгилари, миллий кадриятлари акс этади ва айнан мана шу жиҳати унинг терминологиясида ҳам ўз ифодасини топган.

6. Кундалик сўзларнинг хореография соҳасидаги ихтисослашуви асосида пайдо бўлган “бармоқ ўйин”, “барг тўкилиши”, “гардиш”, “гул барги”, “зарб”, “илон изи”, “лола”, “парвона”, “сув мавжи”, “тарози”, “хаёл”, “қайчи”, “қанотлар”, “гунча” каби тил бирликлари ўзбек рақс санъатига оид тушунчаларни ифодаловчи терминларнинг анчагина қисмини ташкил этади.

7. Манбаларда келтирилмаган терминларнинг илк бор тадқиқи ушбу соҳадаги атамалар захирасини кенгайтиради. Мана шу атамаларнинг мавжудлиги яна бир бор воҳалардаги рақслар фарқларини очиб беради.

8. Ўзбек халқи рақс санъатида “Кўза рақси”, “Қайроқ” “Чойнак ўйини”, “Пиёла ўйини” “Қошиқ ўйини”, “Пичоқ ўйини”, “Таёқ ўйини”, “Пилла”, “Лаган” каби предметли рақслар ҳам кенг таракқий этган бўлиб, улар миллийликни қабарик ҳолда намоён этувчи муҳим жиҳатларидан бири сифатида халқ кадриятлари, урф-одатлари, удумлари билан чамбарчас боғлиқ.

9. Социолект атамаси моҳиятан "ижтимоий лаҳжа" иборасининг бир сўзга қисқариши. Социолект - бу - миллий тилнинг маълум бир қуйи тизими ичида касбий, синф, ёш ва ҳоказо ижтимоий гуруҳга хос бўлган лингвистик хусусиятлар тўплами экан, рақс санъати профессионал нутқини социолект ва ушбу гуруҳ лексикасини социолектнинг таркибий элементлари сифатида талқин қилишга асос бўла олади.

10. Ўзбек миллий рақс санъатининг 5 та фарқли мактаби шакллланган. Булар **Фарғона-Тошкент, Хоразм, Бухоро-Самарқанд, Қорақалпоқ, Қашқадарё-Сурхондарё** рақс мактабларидир. Бу мактаблар бир-биридан ўзига хослиги, жозибадорлиги, элементлари, либослари ва ҳаракатларининг маҳаллий колорити билан фарқ қиладди.

11. Терминология нуқтаи назаридан республикамиз ҳудудида асрлардан бери ёнма-ён яшаб келаётган ўзбек-тожик билингвизми негизида ўрганиш эҳтиёжи бу хусусда янгича ёндашувлар асосида тадқиқот олиб боришни талаб этади. Бухоро рақс атамалари орасида форс-тожик тилига оид сўз ва бирикмалар тўлиқ ўзлашган (*мокки, ларзон, гулруҳ, гардиш, мушак, зебигардон, лаби гунча, чархи миён, чархи дузону, қомати зебо*) ва ярим калька асосида шакллланган атамалар (*занг уриш,*

қўлибанд, қоши камон чиройли пешонабанд, занг садоси, кўнгил жилваси, ларзон йўрға) мавжуд.

12. Фарғона-Тошкент, Бухоро-Самарқанд рақс мактабларининг шаклланиш ва ривожланиш жараёнининг назарий ва амалий масалалари, ўзига хос жиҳатлари ва ижро услублари ҳақидаги маълумотларнинг камлиги ушбу ҳудудий социолектга хос рақс атамаларининг социолингвистик ва лингвокультурологик хусусиятларини ўрганишда муаммо туғдиради. Мавжуд муаммоларни бартараф этиш соҳа мутахассислари олдида турган муҳим вазифалардан биридир.

13. Муайян соҳа терминлари алоҳида тил тизими сифатида оддий тил ташувчилари учун тўлиқ англашилмаган, уни ўзлаштириш учун махсус тайёргарлик талаб қилувчи профессионал тил бирликлари сифатида фақат профессионал дискурсадагина ўз функционал вазифасини бажара олади.

14. Ўзбек тили рақс атамалари биринчи марта семантик - грамматик жиҳатдан уч гуруҳга ажратиб таснифланди ва тавсифланди:

- 1) *рақс номлари - ономастик номлар;*
- 2) *рақс ҳаракатларини билдирувчи номлар;*
- 3) *рақс кийимлари, тақинчоқлар ва буюмлар номлари;*

15. Ўзбек тилида идеонимлар рақс терминлари тизимида илк бор тадқиқ этилди ва қуйидагича таснифланди: 1) библионимлар; 2) артионимлар; 3) хрононимлар; 4) геортонимлар; 5) теонимлар; 6) мифонимлар. Табиийки, бу каби элементларнинг ҳар бир рақс мактаблари бобида ўрганиш кўпгина қизиқарли материаллар беради.

16. Рақс номлари ономастика объекти сифатида идеонимларнинг ички тизими бўлган артионимлар гуруҳига мансуб тил бирликлари сифатида белгиланди.

17. Ўзбек рақс терминологиясида *метафора, метонимия, синекдохага* оид кўчма маъноли сўзлар, *аффиксация* ва *композиция* усули билан ясалган терминлар нисбатан кам миқдорда, сўз бирикмалари эса, жумладан, форсча изофали сўз бирикмалари салмоқли қисмни ташкил этади.

18. Ўзбек рақс терминологиясида ўзлашма сўз ва бирикмалар бошқа соҳаларга оид терминосистемалардан фарқли ўлароқ, асосан, форс-тожикча атамалар нисбатан кўпроқ, араб тилидан ва рус тили орқали бошқа тиллардан кирган атамалар кам миқдорда мавжуд.

BUKHARA STATE UNIVERSITY
GRANT OF SCIENTIFIC DEGREES IN THE PRESENCE
DSc.03 / 04.06.2021.Phil.72.09NUMBER SCIENTIFIC COUNCIL
NATIONAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN

Khamrayeva Khulkar Khamidullayevna

RESEARCH OF UZBEK NATIONAL DANCE ART TERMS

10.00.01 – Uzbek language

Doctor of Philological Sciences (DSc) dissertation
AUTHOR'S ABSTRACT

Bukhara - 2021

The subject of the doctoral dissertation (DSc) is registered in the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under the number B2020.3.DSc / Fil236.

The doctoral dissertation was completed at the National University of Uzbekistan. The abstract of the dissertation is available in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of the National University of Uzbekistan (www.uz) and on the information and educational portal “ZiyoNET” (www.ziynet.uz).

Scientific adviser:

Sayfullaeva Rano Raufovna
Doctor of Philological Sciences,
professor

Official opponents:

Saidov Yoqub Siddikovich
Doctor of Philological Sciences,
professor
Hudayberganova Durdonna Siddikovna
Doctor of Philological Sciences,
professor
Pardayev Azamat Bahronovich
Doctor of Philological Sciences,
professor

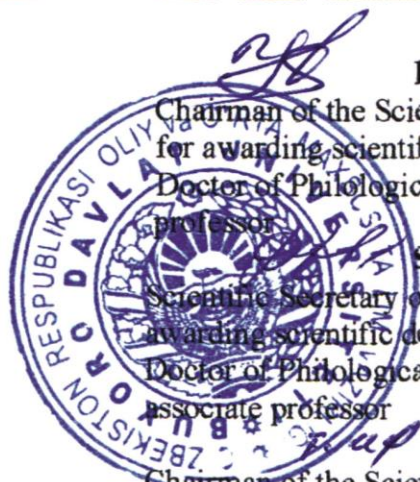
Leading organization:

Fergana state university

The defense of the dissertation will be held at the meeting of the Academic Council of Bukhara State University DSc.03 / 04.06.2021.Fil.72.09 “23 dekabr” 2021 at _____ (Address:

The dissertation is available at ... Information Resource Center of the State University (registered under number 1057). Address: street M. Ulabov

The abstract of the dissertation was distributed on “11 dekabr” 2021.
(Register Protocol No. _____ dated 20 _____ “ _____ ” _____)

D.S. O`rayeva

Chairman of the Scientific Council
for awarding scientific degrees,
Doctor of Philological Sciences (DSc),
professor

Sh.G` Davronova

Scientific Secretary of the Scientific Council for
awarding scientific degrees,
Doctor of Philological Sciences (DSc),
associate professor

G.N. Murodov

Chairman of the Scientific Seminar at the
Scientific Council for awarding scientific
Degrees, Doctor of Philological (DSc), professor

INTRODUCTION (Abstract of doctor (DSc) dissertation)

Relevance and necessity of the dissertation topic. In world linguistics, the tendency to study terminological units, which form a large part of the linguistic image of the world, expressing concepts related to specific specialitys and serving as a basis for communication between experts in this speciality, has advanced significantly since the early twentieth century. One of the most important and demanding issues of the social environment today is the study of the terminology of industries in a modern interpretation based on anthropocentric principles. The study of terminology is of national importance. Advanced terminological systems are one of the most important features of advanced literary languages.

Dealing with terminology in world linguistics is an activity carried out in conjunction with the study of scientific problems in a particular speciality. Because in order to interpret the essence of the term, a linguist is required to study its role and significance in this area. In today's global world, terminology serves as a source of information in the process of communication, the development of various specialties, the acceleration of scientific and technological progress. Although the theoretical and practical issues of the development of dance in world linguistics are partially covered to date, the issue of scientific and critical study of the terminological system of the industry at the level of modern requirements poses a number of important tasks for linguists.

In recent years, the study of industry terminology has also played an important role in enhancing the prestige and status of the Uzbek language in our country. As it is said: “Our young people should definitely try to learn another language, but first of all, they should respect their mother tongue. “Loyalty to one's language is a national affair.”³⁸ In this regard, the study of terms based on modern linguistics, as well as the study of formal, system-structural cognitive, lingvoculturological, sociolinguistic methods increases the theoretical and practical prestige of Uzbek terminology.

PF-4947 of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 “On the Strategy of actions for further development of the Republic of Uzbekistan”, PF-5850 of October 21, 2019 “On measures to radically increase the prestige and status of the Uzbek language as the state language” Decree №. PF-6084 of October 20, 2020 □On measures to further develop the Uzbek language and improve language policy in the country□, PQ-3775 of June 5, 2018 □On improving the quality of education in higher education institutions and their comprehensive implementation in the country.” Resolutions of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of January 29, 2020 “On additional measures to ensure active participation in reforms”, February 4, 2020 “On measures to radically improve the system of training highly qualified personnel in the speciality of

³⁸ <https://uza.uz> President Shavkat Mirziyoyev's speech at the solemn ceremony dedicated to the thirtieth anniversary of the official status of the Uzbek language // “O'zbekiston voice” newspaper. 21.10.2019.

dance and further development of scientific potential” № 40 under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan to some extent in the implementation of the tasks set out in the Resolution “On measures to organize the activities of the Terminology Commission□ and other regulations.

Correspondence of research to the priorities of the development of science and technology of the republic. The research of the dissertation was carried out in accordance with the priority direction of the development of science and technology of the republic I. “Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and democracy.”

Review of foreign research on the topic of the dissertation.³⁹ Scientific research aimed at studying theoretical and practical issues of lexicography and terminology in world linguistics, in particular, the role, history, current status and stages of development of sectoral terms, sorting, unification, classification, codification, interpretation of speciality terms belonging to different systems, their functional, lexical-semantic features observations from the world’s leading research centers and higher education Institutions, including Boston University, Yale University, University of Chicago (USA); Oxford University, Cambridge University, University of East England (UK); Sorbonne University (France); University of Geneva (Switzerland); Humboldt University, University of Rochester (Germany); Hiroshima University (Japan); University of Utrecht (Netherlands); University of Belgrade (Serbia); Institute of Linguistic Research, Moscow State University (Russia); Azerbaijan State University of Languages (Azerbaijan), Kazakh National University (Kazakhstan); Khojand State University (Tajikistan); as well as at the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi, Institute of Uzbek Language of Literature and Folklore of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan are conducted in(Uzbekistan).

The following scientific results were obtained from the study of the origin of speciality terminology in world linguistics, its relationship with linguistic and extralinguistic factors, the level of application of speciality terminology at the language level, the conceptual nature of linguocognitive and psychophysiological concepts of stages, development and dialectical interrelationships are studied (Oxford University, Yale University, USA; Sorbonne University, France; Cambridge University, England; Humboldt University, Germany; University of Geneva, Switzerland; Institute of Linguistic Research, Russia; Institute of Uzbek Language of Literature and

³⁹ Review of foreign research on the topic of the dissertation www.krugosvet.rut, www.philol.msu.ru/, <http://scottishdace.net/>; [http //: www. baletnoeiskusstvo.Ru](http://www.baletnoeiskusstvo.Ru); <http://www.moiseyev.ru>. [http //: www. moiseev.arts.ru](http://www.moiseev.arts.ru) .; [http //: www. narodntanec.ru](http://www.narodntanec.ru); <http://piruet.info>; <http://www.pseudology.org>; <http://www.slavlib.ru>; <http://www.sovetskyballet.ru>; <http://www.tvkultura.ru>; <http://www.vaganova.ru/> and other sources.

Folklore of the Academy of Sciences of Uzbekistan); the role of terminology as a source of information in the communication process, as a means of mastering various specialties, accelerating scientific and technological progress (Cambridge University, USA; University of East England, Institute of Linguistic Research, Moscow State University, Russia; Azerbaijan State University of Languages, Azerbaijan; Institute of Language, Literature and Folklore); (Sorbonne University, France; University of Chicago, USA; Humboldt University, Germany; Hiroshima University, Japan; University of Geneva, Switzerland; Alisher Navoi Tashkent State University of Uzbek Language and Literature) ; the psychophysiological features and cognitive aspects of the terms are substantiated (Boston University, USA); The terminological system of the speciality is studied in relation to other specialties (University of Belgrade, Serbia; Institute of Uzbek Language, Literature and Folklore of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan); based on the expression of speciality terminology in speech (Institute of Linguistic Research, Russia; Institute of Uzbek Language, Literature and Folklore of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan).

In world linguistics, a number of studies are conducted on the factors of the emergence of industry terminology, including in the following areas: identification of factors that give rise to industry terminology; disclosure of the principles of combining terminological elements; research of speech phenomena occurring on the basis of speciality terminology; research is being conducted in priority areas such as the study of the use and functions of terms occurring at all levels of the language system.

The degree to which the problem has been studied. Linguistic features of terminology in world linguistics, interrelation of terms and common words, homonymy of terms, semantic, affixation, composition and methods of formation of terms, place of assimilated words in the system of terms, monosemicity of terms, connection to a specific speciality system, conceptuality, limited scope of use, A number of issues, such as the characteristics of traditionalism and methodological neutrality, have been extensively studied, and a number of research studies have been conducted. In world and Russian linguistics V.deBesse, M.T.Cabre, M.Campenhout, L.Depecker, H.Felber, F.Gadet, D.Gouadec, L.Guilbert, J.Dubois, P.Lerat, S.Pavel, H.Picht, A.Rey, G.Rondeau, L.J.Rousseau, J.C.Sager, E.Wuster, D.S.Lotte V.V.Vinogradov, G.O.Vinokur, V.G.Gak, A.S.Gerd, S.V.Grinev, V.P.Danilenko, V.A.Zvegintsev, T.L.Kandelaki, L.A.Kapanadze, K.A.Levkovskaya, V.M.Leychik, A.I.Moiseev, S.E. Nikitina, V.D.Tabanakova, V.A.Tatarinova, A.M.Terpigorev, S.D.Shelov and others have made a significant contribution to the formation of terminology as a science. National schools - Austrian-German, French-Canadian, Russian, Czech directions are engaged in the development of theoretical problems of special vocabulary. An example of the activity of the “Russian Terminology

Society”,⁴⁰ which summarizes the scope and importance of research in the Russian language in world linguistics.

As a result of the consistent development of science and technology, the creation of various technologies and methods, the significant expansion of international professional relations, there is a need to select the necessary means of communication. The theory of “special-purpose language”, formed in world linguistics, to some extent answers this question. B. Gavranek, a representative of the Prague School of Linguistics, has done a great job in this regard. In the works of linguists such as V.M.Leychik, T.N.Khomutova, A.I.Komarova, I.S.Kudashev, E.A.Sorokina, P.I.Moskalenko, this issue is also being studied in detail in the work of linguists, but the essence of the problem has not yet been fully explored.

In recent decades, the number of specialized studies devoted to the formation of new terminological systems and the study of ways and principles of reorganization of some old network terminological systems has naturally increased. A lot of research is being done in this direction.⁴¹

Speciality terminology, in particular, V.I.Uralskaya, A.C.Fomin, E.A. Koroleva, H.A.Aleksandrova, N.Bashkovich, L.D.Blok, M.Vasileva-Rojdestvenskaya, N.A.Gerasimova, S.F.Karabanova and in the works of many other researchers on the art of dance, partly the study of dance technology and education, partly the terminological system studied.⁴² O.Pulatova’s dissertation on “Sources of formation and development of Uzbek choreographic terminology” in Uzbek linguistics is one of the first researches in this speciality. It studies the genetic basis of Uzbek choreographic terminology on the basis of Fergana, Bukhara and Samarkand dance schools. The Kwarezm dance school has been partially stopped. R.Jomonov, M.Murodova, Sh.Khudoynazarova, D. Aripov have published an “Explanatory Dictionary of Uzbek Dance Terms”.⁴³ The dictionary defines terms related to the art of Uzbek dance from a professional point of view and does not aim to cover linguistic aspects.

The role of Uzbek national dance terminology in the Uzbek lexicon, names of dance movements, clothes and jewelry, dance names, subject

⁴⁰ Khakimova G.G. Development of terminology as a separate discipline and its statuses in modern linguistics // Bulletin of the Bashkir University. 2012. Vol. 17. №.2. - S. 950-954

⁴¹ Ivina L.V. Linguo-cognitive foundations of industry analysis. M.: Academic Project, 2003.; Panasenko N.I. Cognitive-onomasiological study of vocabulary: dis. ... dr. philol. sciences. M.: 2000.; Gavrilin IS Modeling and cognitive foundations of the term system of preventive toxicology in modern English: dis. ... Cand. philol. sciences. - M.: 1998.; Shurygin N.A. Lexicological terminology as a system. Nizhnevartovsk: publishing house of NPU, 1997, etc.

⁴² Uralskaya V.I. The nature of the dance. M., 1981.; Fomin A.C. The concept of “dance” and its structure // People’s ganets: Problems of study. - SPb., 1991.; Koroleva E.A. Choreographic art of Moldova. Chisinau, 1970.; Alexandrova H.A. Ballet, dance, choreography. A short dictionary of dance terms and concepts. SPb., 2011.; Bashkovich N. History of choreography of all ages and peoples. M., 1908, Issue. 1.-P.24.; 13. Block L. D. Classical dance. History and modernity. M., 1987.; Vasilyeva-Rojdestvenskaya M. Historical and everyday dance. M., 1963.; Gerasimova II. A. Philosophical understanding of dance // RAS // Problems of Philosophy, M., 1998, №. 4. P. 50-53.; Karabanova S.F. Dances of small peoples of the south of the Far East of the USSR as a historical and ethnographic source. M., 1979. and others.

⁴³ Jomonov R., Murodova M., Khudoynazarova Sh., Oripov D. Annotated dictionary of Uzbek dance terms. - T.: “Science Intelligence”, 2021.

dances, linguistic and linguocultural nature of terms in the form of words and phrases, sociological problems of regional dance schools have not been studied as an integrated system. , the principles of combining the terminological elements of the national literary language in the speciality, the need to study the issues of the linguistic essence of the terms of Uzbek dance art is one of the current problems.

The relevance of the dissertation research to the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed. The research was carried out as part of a research plan on “Substantive study of the Uzbek language” at the Department of Uzbek Linguistics of the National University of Uzbekistan and as part of an innovative research project “Creation of a website and multimedia products dedicated to the promotion of Uzbek national dance” at the Uzbek State Academy of Choreography.

The purpose of the study is to study the theoretical basis for the formation of a perfect dictionary of terminology of Uzbek national dance, to reveal the linguistic, linguoculturological and sociolinguistic features of terms in the speciality, to determine their place in Uzbek lexicology.

The objectives of the study are:

speciality of terminology in world, Russian and Uzbek linguistics;

to determine the essence of the terms of the Uzbek national dance and their place at the lexical level, to create a systematic classification of nominative units;

formation of classification of semantic groups of terms of the Uzbek national dance art;

reveal the lexical-semantic, linguocultural and sociolinguistic nature of the terms of the Uzbek national dance;

description of the terms of the Uzbek national dance art on the basis of lexical-semantic, formal, linguoculturological, sociolinguistic features;

analysis of paradigmatic features of nouns representing subgroups of terminological structure;

to determine the value of Uzbek national dance art terms in Uzbek lexicology.

The object of the research is the study of a set of terms that are actively used in professional speech of the Uzbek national schools of dance.

The subject of the research is the formation of the classification of semantic groups of Uzbek national dance terms, the study of the lexical-semantic, linguoculturological and sociolinguistic nature, the definition of their position in the lexicon of the Uzbek language.

Research methods. System-structural, descriptive, comparative, classification, linguoculturological, sociolinguistic analysis methods tested in world and Russian linguistics, including Uzbek linguistics, were used to cover the research topic.

The scientific novelty of the research is:

it is scientifically based that the system of terms is an element of professional language as an integral part of the concept of “Special Purpose Language”;

the paradigmatic features of the names representing the internal groups of the terminological structure are defined;

the essence of the terms of the Uzbek national dance art is revealed and their place at a lexical level is defined, principles of creation of systematic classification of nominative units are proved;

the grouping of dance names as onomastic units belonging to the group of artonims was determined and analyzed on this basis;

the lexical-semantic, linguoculturological and sociolinguistic nature of the terms of the Uzbek national dance art is revealed;

the structural and semantic differentiation of terminological units pertaining to regional dance schools is based on the concept of sociolects.

The practical results of the study are as follows:

has played a practical role in determining the place of Uzbek national dance terms in the linguistic system and scientifically proving the cause of their occurrence;

based on the fact that dance serves as an important resource in the process of professional education in the planning of topics related to terminology and onomastics in the programs and textbooks of modern Uzbek language, lexicology, terminology, onomastics;

recommendations on automation of the process of professional education and the creation of a dictionary of Uzbek national dance terminology.

Reliability of research results is based on clear problem solving, theoretical data from reliable sources, classification of conclusions, systematic, descriptive, comparative, classification, linguocultural, sociolinguistic methods, analysis, conclusions, suggestions and recommendations. explained by the fact that it is approved by the structures.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the results of the research is that the terminology of the Uzbek language plays a scientific role in the study of the peculiarities of the linguistic, linguoculturological and sociolinguistic nature of modern terminology. Also, the materials of the dissertation have a special place in the creation of a new scientific lexicology of the Uzbek language.

Practical significance of the research results The role of language units in the Uzbek national dance art at the lexical level is clearly defined from a cognitive point of view of lexicology, terminology, onomastics, stylistics, linguoculturology, sociolinguistics, as well as the creation of textbooks and manuals in the speciality of dance education, lectures in Universities, special courses training are explained by the fact that it has a practical value in conducting practical training.

Implementation of research results. Based on the scientific results and conclusions obtained in the study of the terms of the Uzbek national dance:

the program “Short explanatory dictionary of Kwarezm dance movements” was created for electronic computers (Certificate DGU 08435 issued by the Intellectual Property Agency under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan).

“Kwarezm “Lazgi” for electronic computers: history and description; a concise glossary of basic movements, clothing, and jewelry” (DGU 12216 - digital certificate issued by the Intellectual Property Agency under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan).

conclusions on the terminology of Uzbek dance were used in the project № A1-XT-O92997 “Problems of spiritual and moral education of youth on the basis of the combination of universal, national and historical values” (Karakalpak branch of the Uzbek Pedagogical Research Institute of the Ministry of Higher and Secondary Special Education Handbook №. 181 of 14 September.) As a result, students learned about the terms of the Uzbek national dance art, their linguocultural research;

among the proposals and recommendations of the research on the linguoculturology of the national dance art in the framework of the Republican Center for Spirituality and Enlightenment in 2020-2021 and in 2017-2020 “Scientific-philosophical and artistic-linguistic study of the works of scientists and thinkers of the Eastern Renaissance” used in the implementation of state grants “Creation of modern mechanisms and technologies to combat ideological, ideological and information attacks threatening peace and stability” (Reference of the Republican Center for Spirituality and Enlightenment dated September 10, 2021, №. 02 / 08-1077). As a result, the scientific nature of the lectures on the art of national dance was ensured;

theoretical views on the essence of the terms of the Uzbek national dance and their place at the lexical level, the creation of a systematic classification of nominative units were used in the preparation of radio programs “Education and Development”, “Awakening”, “Literary Process” TV and Radio Company “Uzbekistan” TV and Radio Channel Reference № 89-03-1213 dated June 2, 2021). The scientific views served to improve the audience’s knowledge of modern linguistics and terminology.

Approbation of research results. The results of this study were discussed at 15 international and 5 national conferences.

Publication of research results. Published 53 scientific works on the topic of the dissertation, including 2 monographs, 2 dictionaries, 15 scientific articles in scientific publications recommended for publication of the main scientific results of doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, 5 of them published in foreign journals.

The volume and structure of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, four chapters, a conclusion and a list of references. The total volume of the study is 238 pages.

MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The introductory part is based on the relevance and necessity of the dissertation, describes the goals and objectives, objects and subjects of research, its relevance to the priorities of science and technology, describes the scientific novelty and practical results of research, reveals the scientific and practical significance of the results. information on the structure of the dissertation, published works and dissertations.

The first chapter of the dissertation is entitled **“The role of national dance terms in the lexicology of the Uzbek language.”** In the chapter *“The role of sectoral terms in lexicography and terminology: history, current status and stages of development”* in the current stage of scientific development, lexicography and terminology, both theoretical and practical, interpreted as one of the areas with ancient roots, and the feedback in the research conducted in this regard has been interpreted and scientifically evaluated. Thus, on the basis of the unique scientific views of each period, Uzbek lexicography and terminology gradually developed, became a separate scientific speciality in the first half of the twentieth century, the scope of Uzbek lexicology expanded to include dialectology, etymology, phraseology, spelling, lexicology, as well as the beginning of the creation of encyclopedic dictionaries. Therefore, for almost a century, many of our linguists, such as U.Tursunov, A.Hojiev, A.Madvaliev, S.Akobirov, R.Doniyorov, N.Usmanov, H.Dadabaev, H.Bektemirov, E.Begmatov such as the scientific research of many of our linguists in the speciality of Uzbek terminology has served as an important source in the formation of interdisciplinary terminology. Linguistic units usually serve to express common objects and concepts, as well as specific concepts used in a particular speciality of human activity: science and technology, military, medicine, art and others. Scholars have expressed their views in their scientific work on terms that serve to express specific concepts.⁴⁴ Some researches on the theory of “Special purpose language” formed in world linguistics by V.M.Leychik, T.N.Khomutova, A.I.Komarova, I.S.Kudashev, E.A.Sorokina, P.I.Moskalenko created such as linguists. In understanding the essence of the matter, the research of T.N.Khomutova is noteworthy. The scientist studies the formation and structural nature of the theory of “special

⁴⁴ Boyko M.K. Structural and semantic features of the formation of armored terminology in English. Dis ... Candidate of Philol. N. Omsk, 2011; Borkhvaltd O.V. Historical terminology of the Russian language. Krasnoyarsk, 2000; Budagov R.A. The development of French political terminology in the 18th century. 2 ed M; 2002; Vinogradova L.V. The terminology of tourism of the English and Russian languages in the synchronous and diachronous aspects of thesis ... Candidate of Philology. N.Veliky Novgorod, 2011; Gorban L.V. Naval vocabulary of the Russian language in synchronicity and diachrony. dis ... candidate of philol. N. Murmansk, 2008; A. V. Grosheva Latin agricultural vocabulary against the Indo-European background St. Petersburg., 2009; Danilenko O.V. Formation and development of English tourist terminology. Omsk, 2009; Dianova G.A. Term and concept: problems of evolution: (to the basics of historical terminology). M., 2000. Labunets N.V. Russian geographical terminology in the situation of language contact. Tyumen, 2007 .; Sorokoletov F.P. History of military vocabulary in Russian. L., 1970; Trubachev O.N. Handicraft terminology in Slavic languages, etymology and experience of group reconstructions. M., 1966

purpose language” in the modern language system, the place of the concepts of *internal language (sublanguage)*, *functional style*, *register*, *genre* within this concept. The replacement of the formal paradigm with the functional paradigm has drawn the attention of linguists not to the formal aspects of language, but to the situational situations in the communication process in which information is exchanged and the variability of language units. E.A.Sorokina notes that only one aspect of the “special purpose language” - the lexical and morphological features of the system of terms are studied in depth in the field of terminology, but its phonetic and syntactic and textual features are poorly studied.⁴⁵

In Uzbek linguistics, the theory of “special purpose language” awaits its researchers as a new direction that must be thoroughly studied. M.Hakimov’s dissertation ⁴⁶ “Syntagmatic and pragmatic features of the Uzbek scientific text” can be considered as one of the first researches in this speciality.

Areas of current terminology include the analysis of individual terms and their systems, the simplification and standardization of terms, the problem of synonyms and polysemous terms, and the study of their functional possibilities. Therefore, it is advisable to use the concepts and principles of lexicology, semiotics, onomastics and cognitive linguistics in the study of terms, especially dance terminology.

The second section of the first chapter, “*Problems of the lexicon of national dance in the Uzbek language*,” examines the need for full coverage of lexemes that describe the subject, concept and situation of scientific and practical activities in this speciality in the creation of a dictionary of terms.

The study and creation of glossaries of Uzbek culture and art, in particular, related areas such as music, song, dance and art criticism, will improve the education system in these areas, provide qualified personnel with advanced knowledge and experience, and develop young talents. Terms are means of professional communication.⁴⁷ When creating a dictionary of terms related to a particular speciality, lexemes describing the subject, concept and situation related to scientific and practical activities in this speciality are fully covered. Therefore, the development of terminology and the emergence of new terms are inextricably linked with the development of science and technology and professional activity.

It should be noted that the terms of the art of dance are not reflected in the explanatory dictionaries of the Uzbek language. At the same time, the lack of terminological research covering the lexicon of the speciality shows that the rich linguistic heritage of our people in this speciality needs to be studied, and this imposes a responsibility on linguists. In addition to the

⁴⁵ Sorokina E.A. Language for special purposes as a means of communication. // Bulletin of the Chelyabinsk State University. 2016 №. 4 (386). - S. 169-172

⁴⁶ Hakimov M. Syntagmatic and pragmatic features of the Uzbek scientific text: dis. ... aft.Cand. philol. sciences.- Tashkent, 1993. -21 p.

⁴⁷ - Kadirova X.B. Terms and definitions. Monograph. - Tashkent, 2019. - P.51.

study of the history of formation and lingvoculturological factors, lexical-semantic groups, sources of enrichment, methods of construction, the problem of determining their semantic relationship also needs to be studied.

Norms related to language structure include the following types of language unit combinations: 1) *grammatical or syntactic*, 2) *semantic* (or, according to A.I.Smirnitsky, *phraseological*) and 3) *lexical* conformity. If grammatical coherence (valence in the broadest sense) is based on the verbal status of words, semantic coherence is determined by the existing relationship between words and the actual subject and process. It can be described as conceptual compatibility, i.e., conceptual compatibility is a feature that is common to all languages. Lexical conformity (or valence in the narrow sense) is a more national, specific aspect because it is determined by the internal laws of each language.⁴⁸ For example, let's analyze the term "*gazelle horn*", which refers to the dance movement of the Kwarezm school. *The gazelle, the gazelle*, is a species found in Syria, Iran, the Caucasus Caucasus, and Central Asia; scab [ADofUzL, vol. 2, p. 66]; *horn* - (f.-horn(muguz), horn) - a bony solid tumor, horn, which grows from the head of some animals; [ADUzL Vol. 4, p. 597] Jayran is a poetic image widely used in Eastern classical literature to express the image of beauty, charm, and humility. So, exactly, the choice of the gazelle horn logically justifies itself. Second, it is no coincidence that in the Kwarezm desert zones there were reindeer, and therefore this term appeared in the Kwarezmian art of dance. In this movement the palms of the hands are struck in reverse; index finger upright and rigid; fingertips pointing upwards; the middle fingers are bent over the palms, the other fingers remain in place - in the general case a figurative image of the gazelle's horn is created, and the basic principle of art - figurativeness is created. Thus, the process of naming took place using the words available in the language. Consequently, the connection of terms related to the art of dance with the vocabulary of everyday life makes them easier to use, providing a convenient lexical tool.

Usually, in any speciality, some of the terms consist of words borrowed from other languages. Such words are naturally assimilated into the language in the process of interethnic or intercultural communication. Although it is "fully acknowledged that ⁴⁹a large proportion of Uzbek language terminology is based on Russian-international funds", this is not the case in dance terminology. As an exception, although there are some Russian-international words, they are very few. Most of the terms in the language dictionary belong to these ancient languages. ⁵⁰ For example, Persian-Tajik words *dance, ufori, takya* such as Arabic, *bargak, zang, "norim-norim"* are common.

⁴⁸ Chumak L.N. Sociocultural factors in the formation of new models of lexical compatibility // Sociolinguistics. Lexicology. Grammar. Interuniversity collection of scientific papers. Pyatigorsk, PSPII 1993y. P. 255-261

⁴⁹ Dadaboev H.A. Modern Uzbek lexicography and terminology. - Tashkent, 2016. - P.27

⁵⁰ Dadaboev H.A. Modern Uzbek lexicography and terminology. - Tashkent, 2016. - P.28

The second chapter of the dissertation, entitled “**Linguoculturological aspects of the terminology of the Uzbek national dance art**”, aims to study the linguocultural aspects of the dance terminosystem based on the study of language as a product of cultural consciousness, its important component and a factor of expression of concepts formed in cultural consciousness.

The first section of the second chapter entitled “*The Role of Names of Clothes and Jewelry in Dance Terminology*” examines the role and importance of dance costumes and ornaments that characterize the unique features of each national-cultural group. It is known that in the researches of R.Karimova and L.Avdeeva it was noted that the Uzbek national dance art has 3 school directions. During the years of independence, due to the growing interest in dance, as a result of research on the history of dance, there are now 5 dance schools (Fergana-Tashkent, Kwarezm, Bukhara-Samarkand, Karakalpak, Kashkadarya-Surkhandarya dance schools), were distinguished not only by their actions, but also by their dress, jewelry and ornaments.

Dance costumes have a bright show-show character and differ from ordinary dresses with ceremonial features typical of the national-cultural mentality. At the heart of all this were the costumes and beautiful jewelry of different regions and social strata of our country, which have been passed down from generation to generation for centuries. That is why they give a special beauty, national and spiritual charm to the dances performed and play an important role in finding their fans around the world. Dancers of “Khiva Lazgi” must wear a *dudor*, a shiny, fluffy, ornate *takya* on the head, and a *shavkala* (jewelry) on the chest. Hanging a patina of different birds on a hat is a legacy of totemistic imagery that emerged in the early stages of human society.”⁵¹ “In Bukhara, dancers wear *jackets (kamzul)* or *embroidered jackets (zarduzi yaktak)* made of *kundal, adras, kimkhob*, *yakl* colour silk *turbans(salla)* and *velvet boots*. Female dancers served mainly in the hordes, inside, at secret parties. It is forbidden for men to dance in places where men gather, such as caravansaries, parks, and weddings.⁵²

In the Fergana dances, men dance in a *shirt* made of gray cloth and a *waistcoat(nimcha)* or *light jacket(yengil yaktak)*, national *trousers, boots* on their feet and a *doppi* on their heads. Women’s clothing is characterized by brightly colored *khonatlas, bekasam* and crepdeshine *collars, trousers, silk trousers*, headscarves in the form of *parang, durra*, low-heeled *shoes* on the feet, necklaces, arms and ears.⁵³

Surkhandarya women’s dance costumes are made of brightly colored *alacha buz, janda fabrics* jewelry such as *zebigardon, zafaband,*

⁵¹ Jabborov I. A place of high culture and unique spirituality (historical and ethnographic plates) T., “Uzbekistan”, 2012. - P.293.

⁵² Intangible cultural heritage of Uzbekistan. - Tashkent, 2017. –P.90.

⁵³ <http://ich.uz/uz/ich-of-uzbekistan/national-list>

shodamarjon, bracelet, zirak, nozigardon, kiftak, kokraktumor, beads(munchak,), kultuktumor. The terms formed during the process of men dancing with *mukki (light leather chorik)* on their feet while wearing a jacket or a simple shirt, trousers are included in the scope of the analysis.

In this section, the terms *tillakosh (Tashkent), bargak (Fergana), bolo abro, zebigardon, nozigardon (Bukhara-Samarkand), manglayi-tuzi, osmatuzi (Kwarezm)* are lexical -semantically analyzed.

The second part of the second chapter, entitled **“National-cultural lines in the terms of subject dance”** discusses the *subject dances*, which are one of the most important aspects of the Uzbek folk art of dance in the bubble. The life experience and skills, social status and national character formed over the centuries are reflected. “Uzbek folk dance has been a tradition since ancient times. For example, the girls’ “Jar Dance” is a plot dance that depicts the adventures of girls swimming in a mountain river. There are also dances such as “*Teapot Game*”, “*Spoon Game*”, “*Knife Game*”, “*Stick Game*”, “*Bowl Game*”.⁵⁴

One such tool is the Uzbek bowl(lagan). It is known that osh (palav) is the royal dish of Uzbeks, usually prepared at weddings, eve days, holidays, in honor of the most esteemed guests, and the tray is eaten by many. In honor of this national value, a men’s dance called “Lagan” appeared. It reflects the enthusiasm, arrogance, hospitality, unique national color of Uzbek guys. This dance, which has won the applause of the audience and attracted the attention of foreign experts, is one of our national works, which has been performed and polished for centuries.

In subject dances, we observed that objects such as *bowls, teapots, kayrak stones, and knives* were directly involved as an integral part of the dance. There is another series of dances in which, although the objects are not directly involved, they are indicated by dance movements, with the aim of revealing their essence through plastic movements. For example, folk dances from different regions of the country, labor-related dances such as “*Cotton*”, “*Grapes*”, “*Fisherman and Fish*”, “*Shepherd(chupon)*” are associated with the enjoyment of the labor process, gratitude and human experiences, emotions through certain labor-related activities. the depiction is aimed at evoking aesthetic pleasure in the viewer by referring to the plates of artistic thinking based on reality. In the “Pilla” dance, both methods are combined, namely, the live use of objects and the method of pointing to certain objects

“Preservation of the art of dance, which embodies national values, customs and traditions, as an ancient source of our spirituality and culture, restoration of its disappearing forms and movements, terminology, nature of dances, composition, performance features, objects, costumes and ornaments. , the scientific study of the importance of perfection and bleaching is one of the urgent tasks facing the executive choreographer,

⁵⁴ Murodova M. Folk art. Study guide. - Tashkent, 2015. –P.48.

organizer and researcher working in the speciality of dance”.⁵⁵ To this end, the improvement of the textual and video recording system of dance performances, as well as the creation of special terminology is an important issue facing the scientific community.

The third chapter is devoted to the study of **“Sociolinguistic aspects of the terminology of the Uzbek national dance.”** The chapter discusses the sociolinguistic basis of Uzbek dance terminology. The term sociolect appeared in linguistics in the second half of the twentieth century. It consists of two parts - one part of the social, which expresses the attitude towards society, and the second component of the word “dialect”; it is essentially an abbreviation of the phrase “social dialect.” Sociolect is a set of linguistic features specific to a social group, such as professional, class, age, etc., within a particular subsystem of the national language. The term “sociolect” is convenient to refer to linguistic units that are diverse and dissimilar, but there is one common feature that unites them: these formations serve the communicative needs of socially limited groups of people.⁵⁶ This definition can serve as a basis for interpreting the professional speech of the art of dance as a sociolect and the lexicon of this group as components of the sociolect.

The three chapters of the third chapter are devoted to the sociolinguistic interpretation of the terminology of regional dance schools. We mentioned that there are currently 5 dance schools. Although the specifics of the above-mentioned dance schools are being studied from the point of view of art criticism, they have not been specifically studied⁵⁷ as a specific sociological terminosystem. It was partially studied by linguist O.Pulatova in the framework of “Fergana school lyrical dance terms.” It should be noted that the dialects of the Fergana Valley are close to the literary language, so dialectal symbols or complex units are rare in dance terminology. We also touched on some aspects of the terminology of Fergana and Surkhandarya dance schools in some parts of our work. With this in mind and in terms of the sociolinguologically complex internal features of Kwarezm and Bukhara dance schools, in this chapter of our study we will limit ourselves to the study of the linguistic aspects of the terminology of these two regions and partly the Fergana dance school. It should also be noted that the system of terms of Uzbek dance schools, of course, has common features.

In the first part of the third chapter, entitled *“Kwarezm Dance School”*, the sociolinguistic aspects of Kwarezmian dance art are studied on the basis

⁵⁵ Ganiev S., Hamroeva H. Harmony of values: the national dance art of the Uzbeks of Kazakhstan. Cultural perspectives of the peoples of Central Asia. - Tashkent, 2020. -P.92

⁵⁶ https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/SOTSIOLOGVISTIKA.html

⁵⁷ Avdeeva L.A. Dance art of Uzbekistan. Textbook. T. : Uzbekistan State Publishing House of Fiction, 1960; Kodirov G. Uzbek dances. T., “Tashkent” dav. Publishing House, 1964. (In Uzbek and Russian languages.) Karimova R. Ferganskiy tanets. Methodical manual. T., Pub.house G.Gulyama, 1973 Karimova R. Buxarskiy tanets.T., Pub.House. G.Gulyama, 1977 Karimova R. Uzbek dances. Textbook .. -T., Cholpon, 2003.Karimova R. Ferganskiy tanets.T. : Pub House. G.Gulyama, 1977; Raximova N. Thoughts on Kwarezm dance. Newspaper “Culture of Uzbekistan”, 1966; G.Matyakubova Sh.Eshjonova. “Ofatijon Lazgi” - T. : Gulom Publishing House of Literature and Art, 1993. and others

of the ancient culture of the oasis, which dates back several thousand years, the roots of multifaceted art. The past, cultural heritage, legends and myths of the land of miracles, where “Avesto” was born, have always amazed the world community. The weight of the research of the honorary academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan, Honored Scientist of Uzbekistan S.P.Tolstov on the history of ancient Kwarezm, in addition to the world-famous books, awaits his study in 11 volumes of unexplored manuscripts.⁵⁸ For 32 years (1937-69) as the organizer and leader of the Kwarezm archeological and ethnographic expedition, the scientist studied the history, social system and culture of the primitive, ancient and medieval religion of this legendary land. The unique find of this scientific expedition is the image of a woman playing the harp on the wall of the soil of the III-I centuries B.C.

In ancient times, folk dances performed by clapping, beating sticks and imitating animals were perfected over time and became professional dances. Rock paintings and movements in the examples of applied decorative art testify to the long history of the Uzbek national dance. Professor L.R.Sadokov, in his research on the history of Kwarezmian musical culture, writes about ancient words, percussion instruments, musical circles where ceremonial songs were performed, and dancers playing with plates on the basis of sources found in Tuprakkala.⁵⁹

Important information about the art and culture of Kwarezm “Avesto” and “History” by Herodotus, “Monuments of ancient people” by Abu Rayhon Beruni, “Ancient Kwarezm” by S.P.Tolstov, “In search of ancient Kwarezm culture”, “Mystery of ancient ruins” by Isa Jabborov, T.Kilichev’s “Kwarezm People’s Theater”, V.I.Avdeev’s “History of the Ancient East”, M.Rakhmonov’s “History of the Uzbek theater”, S.P.Senserev’s “Legend of Kwarezm”. As a result of archeological excavations, rare sources found in the monuments of Jonboskala, Kaltaminor and kept in the archives of the Mamun Academy are also awaiting their study.

The game “*Zimlak*” is associated with the primitive notion that as a result of the ancient Kwarezmians falling on the *sadr* next to the deceased, the dead will be resurrected, the soul will not die. The name of the game “*Zimlak*” shows that the person who went to the afterlife in the last breath was resurrected in a figurative sense, through the imagination of believing in the spirit of the dead.⁶⁰

Another ancient ritual that has come down to us is the “*Red flower*” Festival. From the primitive period to the 20s of the XX century in Kwarezm “Red flower” was celebrated as a holiday of youth, love, joy, spring. The game “*Ashshadarozi*” associated with the holiday of Sumalak is also

⁵⁸ Itina M.A. Kwarezm expedition - the main results and prospects of research. Culture and art of ancient Kwarezm. - M.: Science, 1981.

⁵⁹ L.R. Sadokov Musical archeology of ancient and medieval Central Asia: percussion instruments. - M.: 1996. - P.35

⁶⁰ Kosven M.O. Essays on primitive culture. - M.: Science. - P. 165.

distinguished by its elements of primitive times.⁶¹ “Ashshadarozi” is an ancient game, a tradition passed down from generation to generation. It shows the dominance of women in the Matriarchy period. Second, sumalak makers cook sumalaks exactly at sunrise. It has been celebrated as a symbol of worship of the sun god. Thirdly, the word “Ashshadarozi” itself differs from the ancient Kwarezmian language in that it is a monument.

In the legendary land, women and men used to hold weddings and gatherings together. Later, according to the rules of Islam, it became customary to hold separate ceremonies for men and women. Thus arose the art of women creating for the inner courtyard. They were popularly known as “**khalfas**” and occupied many areas of the arts, *ranging bells, plates, spoons, bowls*, beating each other, *zang kayrak*, *doira*, dancing to their tune, and warming the circle. According to art critic S.Sobirova, women who performed the “Avesto” have been called khalfas in the past. The antiquity of the songs and dances of the Kwarezm khalfas is undoubtedly connected with the ceremonial dances of the “Avesto”, the Khalfas contributed not only to the transmission of ancient customs and prayers, but also to the most ancient “Lazgi” ways”.⁶²

One of the halves clicked the bowl and the other rang the bell or rust. The third one sang and danced, and these movements alternated. As a result, a new, unique direction emerged in Kwarezmian art. This unique art form is not only found in other regions of Uzbekistan, but also in any other country in the world. It is impossible to imagine a circle of women at various public festivals, weddings and mourning ceremonies in Kwarezm without khalfas. The term “**Khalfa**” also means “student of the master.” In the “Annotated Dictionary of the Uzbek Language”, “khalfa [arabic - to follow one another; substitution] 4. Folk. In the Kwarezm oasis, she is a woman who performs local folklore.

It is known that the “Avesto’s” “Yasna” contains 17 “goh” songs. Memorizing them during prayer was an important means of purifying the heart. As the scientist H.Abdullaev rightly pointed out, women who recited “goh” by heart were called “kalpa” at that time.⁶³

The first manifestations of the ancient culture of Kwarezm, the cradle of civilization, are vividly reflected in the art of dance. According to ethnographer T.Kilichev, “Khalfas sang and danced not *lapar* and *yalla* on musical instruments, but to the rhythms of finger-worn *angishvonas*, *plates*, *kayrak*, and *zang* on the wrists. “Women have also learned to play the Lazgi, which they have been playing for a long time.”⁶⁴

The nine types of “Lazgi” are important examples of a cultural map of this land of wonders. It is time to scientifically and theoretically analyze the

⁶¹ Reshetov V.V. Classification of Uzbek dialects // Uzbek language and literature. - Tashkent, 1966. -№3 – P.17

⁶² Sobirova S. Lazgi of Kwarezm // “Youth”. - Tashkent, 1990. -№4.- P.-66.

⁶³ Abdullaev H. Word magic. - T.: TSPU Publishing House, 2005. - P.6.

⁶⁴ Kilichev T. Types of lazgi dance. Selected works. - Urgench: “Kwarezm edition”, 2020. –P 97.

historical process of Kwarezmian dances of different forms, the ways of development, the peculiarities and appropriate features of the styles and genres of each period.

Assumptions about the etymology of the term “Lazgi” is baffling. The word lazgi in the ancient Kwarezm language is common. B.C. * raiz- is based on a meaning that means “to cool, to tremble (also “shiver”, “to dropping”). B.C. *raiz- including “familiar musical achord (Kwarezm “rez”)” and “part of the melody”. In turn, the general.c. * raiz- ind.-evr. goes *leig-, * leig-, meaning as “to tremble, to shiver, to vibrate”.

The movements of “*trembling*”, “*clapping*”, “*keeping the body upright*” are unique to Kwarezm “Lazgi” and are not found in the dances of other nations.

“Lazgi” is a group of dances consisting of a complex system that requires a special performance from talented people, dancers who have received art education. Dances created in each period – “Clown’s lazgi” (gestures, pantomime imitation), “Kayrak lazgi” (through rhythms, percussion), “Dutor lazgi” (created from legends), “Surnay lazgi” (performance of various musical instruments , victory song), “Palace lazgi” (due to social processes), “Changak lazgi” (due to the harmonization of peoples’ friendship), “Khiva lazgi” (due to the development of society, natural conditions), “Harmony lazgi” “Harmon lazgi” (caused by life’s problems), “Yallali lazgi” (by K.Otaniyozov) have their strong national roots. The dissertation provides a detailed analysis of the sociolinguistic features of the dance series “Lazgi”.

Gavhar Matyakubova, a well-known artist who created the school, was constantly searching for the ancient roots of the Kwarezm dance school. In return for his hard work, he revived, enriched and revived the forgotten ancient dances of the “Avesto” period. Below is a list of these dances:

1. Historical dances: “Legend of Lazgi” (9 lazgi), “Anaxita” dance (Goddess of Beauty, “Avesto” period), “Speaking of Kayrak” (Stone Age), “Game of bowls”, “When stones speak”, “Zikr” dance.

2. Traditional dance: “Lachak game”, “Kelin salom”, “Sumalak sayli”, “Kwarezm melon holiday”, “Jahuva”, “Six khalfa”, “Beshik tuyi”, “Sholi holiday”.

3. Dances arising from the problems of life: “Uglon boy”, “Aral faryodi (cry)”, “Kundoshlar”, “Anash lame” dance.

4. Domestic labor dance: “Chogirma” dance, “Khotinboz” dance, “Nizongul” dance, “Sartarosh(Barber)” dance, “Etikduz” dance.

5. “Yallali” dances which created by K.Otaniyozov.

Summarizing the above comments, we can note the following:

- this dance plays an important role in reflecting the rich history of the Uzbek people, the formation of the spirit of brotherhood among people of different nationalities;

- the performance of “Lazgi” at high-level festive events also has a positive impact on the development of cultural and educational relations between individuals;

- the linguoculturology of the origins, names, costumes and ornaments of the Lazgi series of dances, the analysis of the terms related to them, means that it needs to be studied in depth as an extremely ancient art form;

- it is noteworthy that many monographs and pamphlets have been written about the dance “Lazgi”.⁶⁵

The second part of the third chapter is devoted to the study of the Bukhara Dance School. “*The Bukhara Dance School*”, which is distinguished by its philosophical works, has an ancient and rich history. These dances, which are an important part of the Uzbek national dance art, reflect colors, feelings, emotions, and subtle gestures.

“Bukhara dance is an Uzbek folk dance style. It was formed and developed in Bukhara province. It is distinguished by the courage and intensity of its *movements, the richness of the twists, half-turns, horns and wheels*. The hand moves sometimes quickly, sometimes gently, flexibly. The sequence of actions varies depending on the type of dance and the venue.”⁶⁶ The art of dance has developed in Bukhara in connection with its unique forms and ways, methods of performance and national values, and this process continues.

⁶⁵ Karimova R. Kwarezm dance. T.: publishing house named after G.Gulyam. 1975.; Kilichev T. Kwarezm People’s Theater // Kwarezm School of Folk Games. T.: G Gulom Publishing House of Literature and Art, 1988; Karimova R. Tanets Rokiya Otajonova. T.: Pub.house.GGulyama .. 1983.; Gavhar Matyakubova. “Ofatijon Lazgi”, T.: G. Gulom Publishing House of Literature and Art, 1993; Gavhar Rahimova. “On the way to remembrance”, T.: “Young guard”, 197; J.Kobulniyozov. “Kwarezm folk songs and games”, T.: Gulom Publishing House of Literature and Art, 1975; T.Obidov. “Theater dance clown Kwarezm”, T.1967; Iso Jabborov. “Ethnography of Kwarezm Games”, T.1977; G.Bobojonova. “Learning the dance of the wolf”, “Urgench” publishing house, 2000.; Dilbar Yunusova. “Azbuka tantsa”, T.: “New century generation” publishing house, 2015; Gorlina I.G. Traditional forms of dance art of Kwarezm // “Sanat” magazine T., 2009. № 4. P. 36-38.; Gorlina I.G. From the sun and sky of Uzbekistan // Ballet magazine. M., 2013. No. 6. S. 16-18.; Gorlina I.G. Choreographic art and harmonious development of the personality // Magazine “Star of the East”. T., 2015. №. 1. S. 112-144.; Gorlina I.G. Traditional dances of Kwarezm // “Applied and Fundamental Studies”: Proceedings of the 3rd International Academic Conference. (August 30-31, 2013). St. Louis, USA: The Global Partnership on Development of Scientific Cooperation LLC., 2013. 488p.; Gorlina I.G. The variety of forms and genres of dance Kwarezm. // Proceedings of the 1st International conference on development of history of art and culturologi in Eurasia (November 3, 2014). “East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2014. – 172p.; Gorlina I.G. Some features of the uzbek national dance and questions of folklore dance studies // “In Advanced Studies in Science: Theory and Practice” (Vol. 2) (30. 09. 2015). London, UK: Ron Bee & Associates and the Global Partnership on Development of Scientific Cooperation, LLC., 2015. – 113p.; Gorlina I.G. Ethno-cultural parallels dance culture in Kwarezm and Turkey // “Science and Innovation in the Globalized World” (Vol. 1), (December 20, 2015). San Diego, USA: The Global Partnership on Development of Scientific Cooperation LLC., 2016. – 230p.; Gorlina I. G. Dance, in the material culture on the territory of Uzbekistan // “The Chicago Journals in Liberal Arts”: The Collection of Scholarly Papers (Vol.1). (April 4, 2016). Chicago, USA: The Global Partnership on Development of Scientific Cooperation LLC., 2016. pp.12-20.; ; 20. Gorlina I.G. Issues of studying dance folklore and features of the Uzbek national dance // “IMMATERIAL CULTURAL HERITAGE AND FOLKLORE PERFORMANCE”. Proceedings of the Republican scientific-practical conference (2016). - MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN, OzSSCI. Tashkent: LESSON PRESS Publishing House, 2016. P. 96-101

⁶⁶ Bukhara dance. The National Encyclopedia of Uzbekistan. 2-vol.

“*Bukhara buy buy*”, “*Talkin*”, “*Ufori bayot*”, “*Sakiynomai bayot*”, “*Guluzorim bayot*”, “*Savti Sarvinoz*”, “*Bukhara larzon*”, “*Larzon*”, “*Chakkon kiz*”, “*Sukhayl va Mehri*”, “*Ufori chillaki*”, “*Shodiyona*”, “*Zangi game*”, “*Yakka bazm*” dances such as reflect the unique beauty and grace of the oasis.

Mavrigi [from the metathetic form of the name of the city of Marv: Marvlik (Iranian)] is a folklore genre of Bukhara musical traditions, consisting of a series of songs and melodies, culminating in a lively dance.⁶⁷ The most urgent task facing today's dancers and art critics is to create excellent video recordings of dances in the series “Bukhara” and “Mavrigi”. The creation of scientific works that vividly express the artistic and aesthetic aspects of Bukhara dances is a requirement of the time.

Well-known folklorist O.Safarov's in-depth research on the enjoyment of the people by the rich treasures of the national dance art is comprehensive and praiseworthy. There are also dances based on semi-historical, semi-mythical legends, events, but they are not based fully scientifically. The scientist classifies the attractive dances based on the tones of the parts of the “Ufor” of the “Bukhara” shashmakom belonging to the Bukhara school of art, expressing values and traditions in various images and methods of performance as follows:

1. “*Kayrak ufori*” - a dance based only on sharp and cheerful movements accompanied by sharp.

2. “*Ravona*” - this dance, which is based on the beauty of the beautiful, delicate, is performed to the accompaniment of the singer.

3. “*Ufor*” - rhythmic dance performed by a solo dancer. A beautiful musk-dancing dance that seeks to break the barn and intoxicate the audience.

4. “*Larzon*” - an attractive cheerful dance accompanied by only a circle or a few circles. Emphasis is placed on the expression of meaning through the harmony of language-based movements based on the delicate vibrations of each part of the body. This dance has gained a special reputation and popularity as an independent solo dance. The contribution of the famous choreographer I.Akilov is invaluable.

5. “*Zang dance*” or “*Zangband*” - a dance to the accompaniment of a song sung with rust on the arms, waist and legs.

People's Artist of Uzbekistan V.Akilova says about the ancient Bukhara dance, known as “Rivoyat”: “This dance is one of the most popular dances in Bukhara. In times when it is forbidden to meet a young man and a young woman, the beating of two hearts, the urge to look at each other, the secret meetings, the confrontation in the meeting are very real. True, there are different variants of this dance, created in the tone of folk songs. In it, the dancer demonstrates the pain, sorrow and grief in harmony with the wheel of the circle, a series of rotational movements. At the end of the dance, the

⁶⁷ Annotated Dictionary of the Uzbek Language, Volume 2. - T. :, “National encyclopedia of Uzbekistan” state scientific publishing house, 2007. - P. 603

dancer sat on the floor on his knees, threw his body back, lay on the floor, and made wavy movements, whirling movements with his hands. This dance was loved by all classes. It was one of the most popular dances at weddings, the most sought after by young and old.”⁶⁸

Bukhara dance School is also known for its comic dances. “*Bayda ufori*”, “*Shayton mukkichi*”, “*Taka bozi*”, “*Pufak turka*”, “*Otash kema*”, “*Kampir game*”, “*Dorboz (Clown)game*”, “*Chupon dance*”, “*Zargaron*”, “*Doll dance*”, “*Fire Game*”, “*Dragon*”, “*Muallaki Dance*”, “*Kardbozi*”, “*Aza sadri*”, “*Obikor*”, “*Chacha alocha*” the names of such dances as show how ancient they are and that there are ethnically specific groups. The names of the dances indicate the diversity of their occupations, economic activities, lifestyles, family relationships, religious beliefs, domestic, material and spiritual life.

Terms related to the Bukhara dance school can be classified as follows:

Turkish terms	Persian-Tajik terms	Semi-kalka terms
Drops	Zebigardon	Handbundle
gavda elash	Nozigardon	beautiful forehead
sun rays	Gulruh	Rust(zang urush)
moon beauty	Gardish	Hand buzy(kuliband)
Sildirma	Charhi miyon	eyebrow bow
body shaking	Charhi duzonu	Larzon yurga
thin arms	Larzon	Gardon tumor
The vibrating body	Kamati zebo	zang sound

The third part of the third chapter is called “*Fergana dance School*”. They have their own way and unique style of performance. Folk art plays an important role in the history of Fergana-Tashkent culture. They differ from other dance schools in style, composition and principles of image creation. The Fergana-Tashkent dance school also has a unique style of dress, jewelry and dance decorations. Dances are mainly developed in performance practice. The metaphor in the actions of Fergana dances, the inner meaning in the looks and gestures attract the audience. The stages of its formation are closely connected

⁶⁸ Po’latova O. Sources of formation and development of Uzbek choreographic terminology. c.ph.s. dis. – Tashkent, 2003. –P.34.

with the cultural and spiritual development of the valley.

The services of Yusufjon Kizik Shakarjanov, Usta Olim Kamilov, Tamarakhonim and Mukarrama Turgunbaeva in the formation and development of the Fergana-Tashkent dance school are invaluable. Continuing the tradition of teachers, Mukarramahanim masterfully performed popular dances such as “Big Game”, “Duchava”, “Usmaniya”, “Sadr”, “Ufori fake”. She was in constant search. “Rohat”, “Uyghur dance”, “Dancer”, “Nogora”, “Bukhara”, “Gulsara”, “Pakhta”, “Rohat”, “Karinavo”, “Kipchaklar”, “Dilxiroj”, “Doira(sphere)”, “Enthusiastic girl”, “Abdurahmonbegi” such as dances restored.

Folklore materials were widely used in their polishing and staging. Yalla dances play an important role in the Fergana-Tashkent dance route. “Especially in women’s circles, it has become customary to dance, sing yalla and lapar, and sing (yallachilik). Soloists sing their songs in dutar or doira. In the form of an ensemble, the performers are usually 2-3 women, who sing mainly in a circle. The repertoire of yalla performers consists of yalla, lapar and wedding songs (“Yor-yor”, “Kelin salom”, “Ulan”, etc.). Another form of yalla is called “satang” in the Namangan tradition.⁶⁹

In particular, the dance “Tanovar” is a compositional work that combines the unique spiritual and cultural features of the Fergana-Tashkent dance school. The principles of the life of the people of each region are the product of the characteristic styles of periods, people, customs, traditions and national values. From this point of view, the popular forms of “Tanovar”, adapted for free performance, have been created among the people. Over time, its form and methods of expression change.

The term “*Tanovar*” is defined in the “Explanatory Dictionary of the Uzbek language” as follows: **Tanovar** [семиз, бўлиқ ; барваста, gavdali] The name of one of the Uzbek folk dance tunes. *Play the Tanovar. To play Tanovar.*⁷⁰ First, the lexical meaning of the term is Persian - *fat, fat; barvasta, gavdali* inconsistent with the meanings of the body. Second, while music is the name of a melody in the system of terms, it is a concrete term as the name of a dance in dance terminology. In this regard, the description of Sh.Rahmatullaev is closer to reality.

Tanovar PRD (Persian-Russian Dictionary) contains the name *tanavvar*, which means “*brightness*”. The Tanovar name, which is described in the Uzbek dictionary as “the name of one of the dance tunes”, is probably a significant variant of the Persian name: the sound *a* in the second syllable is replaced by the sound *o* (*â*), the sound *o* (*u*) in the last syllable is replaced by *a*, *vv* is unspoken.⁷¹

T.Gafurov describes the existence of different variants of the name of the

⁶⁹ National Encyclopedia of Uzbekistan, Volume 9. - T.: UzNE State Scientific Publishing House, 2005. - P.206.

⁷⁰ National Encyclopedia of Uzbekistan, Volume 3. - T.: UzNE State Scientific Publishing House, 2007. - P.666.

⁷¹ Rahmatullaev Sh. Etymological Dictionary of the Uzbek Language, Volume 3. - T., Universitet, 2009. - P.222.

dance “Tanovar”: In the XIX century, the term Tanovar was used more in the Fergana Valley. Craftsmen living in this country called the tanned skin “tanovar”. Some of them even said that the “garch-gurch(squeaky)” sound that comes out of the leather jacket is tanovar. In one source, Tanovar - “tan” means body and “ovar” means “to bring”, while in another source, “Tanovar” means “brave, mighty, strong” in Persian.⁷²

Thus, Uzbek dance terminology also seeks the roots of its terms, mainly from the rich lexical sources of the Uzbek language, as well as from the sources of thinking formed in the local lifestyle, climate, profession, specific socio-cultural environment.

The fourth chapter of the dissertation, entitled “**Linguistic factors in the formation of terms of Uzbek dance art**” describes the semantic classification of terms and the specific structure of the terminological system of the speciality, internal and external sources of term formation. The first part of the chapter is entitled “*Lexical and semantic features of the terms of the Uzbek national dance.*”

Uzbek dance terms can be lexically and semantically divided into 3 groups (this is the first time such a classification is established):

- 1) *dance names - onomastic names;*
- 2) *names denoting dance movements;*
- 3) *names of dance costumes, jewelry and items.*

Dance names are onomastic names. Part of the terminology of Uzbek dance art consists of famous horses that represent dance names. Therefore, it is necessary to study their lexical-semantic, morphological and methodological features.

In modern onomastics, new terms are emerging, and there are also names that represent subgroups of their meaning groups. Commenting on the views of D.V.Maidanyuk, L.A.Petrova, D.D.Droshnev, E.A.Burmistrova on the internal groups of onomastics, regardless of the type of art (music, painting, singing, dancing, etc.) Given that it is based on the principle of expressiveness, we considered it appropriate to combine the individual names given to them under the term artionim. Due to the fact that the term artionim appeared relatively later, it is not found in the works of A.V.Superanskaya, E.Begmatov, B.Yuldashev. The peculiarity of artionims is determined by their nature, as linguistic and cultural (extralinguistic) factors are combined in each of the onyms. Uzbek dance names can be described as a type of **artionims in ideonyms**.

To understand the relationship between *dance movements* and the meaning of the terms that name them, we provide an explanation of some of the terms related to the Kwarezm dance school.

Rose leaves. The hands are close to the chest, the palms are slightly raised. The thumb is on the side, the index and middle fingers are upright, the handles are intertwined.

⁷² Containing grassy, aching pains “Tanovar”

The yeng tortish movement is usually performed while standing in one place. The elbow of the right hand is bent, the handle is above the height of the head, the left hand is close to the right hand. The left hand pulls the right lake width up, with a flirtation.

Snake trail. This movement belongs to the girls and is performed by turning around and walking sideways. The body is in an upright position first, then swells like a snake. The heels are paired with each other, the toes are slightly raised and pushed to the right. Or the heels are raised slightly off the ground and placed to the right.

The structure of terms related to the names of dance *costumes, jewelry and items* can be interpreted in different ways:

- literary or dialectal words and phrases:

a) *yaktak, salla (turban), velvet boots, shirt, buz, tillakosh, duppi, honatlas, bekasam, krepdeshin, pants, scarf, adras, kimkhob.*

b) *takya, shavkala (jewelry), kundal, osmatuzi, jiga, mukki.*

- words and phrases related to their own layer and assimilation layer:

a) *shirt, buz, tillakosh, duppi, honatlas, etik(shoes), adras, kimkhob.*

b) *nozigardon, zebigardon, zafaband, bolo abru.*

The second section of the fourth chapter, “*Internal and external sources of the formation of the terminology of the Uzbek dance art*” explores the rich sources of Uzbek dance terminology. In particular, the internal sources of the formation of dance terms - semantics, word formation, word formation, and external sources - have been classified and described as specific aspects of assimilation words.

Dance terms based on the phenomenon of bilingualism arising in the process of interaction between *bilingual* speakers are analyzed. Bilingualism in the broadest sense is the existence of bilingualism in a society, and in the narrow sense the ability of one person to communicate in two languages. The term “polylingualism” (“multilingualism”) is also used in situations where more than two languages are used. For the Turkic peoples, bilingualism is a constant throughout their historical development and in all regions. The most intense manifestations of bilingualism in ancient times were *Turkic-Mongol, Turkic-Finno-Ugric and Turkic-Persian, Turkic-Arabic* and the features of their interaction have survived to the present day.⁷³

Unlike other fraternal people in Central Asia, elements of Uzbek-Tajik bilingualism are more pronounced due to the fact that they belong to a family of other languages. The need to study the Uzbek-Tajik languages on the basis of the history of bilingual relations of different families living side by side in the territory of the Republic for centuries requires research on the basis of new approaches. Among the distinctive elements of “Bukhara dance are *sarizonu bozi* (sudden kneeling), *kajraftor* (turning the body in a circle), *palm trembling* (shaking the body with the toes while sitting and standing), *charkhi miyon* (average rotation), *charkhi du zone* (two-knee rotation) terms such as are not

⁷³ Majidova R., Muhitdinova X., Sultonova Sh. Introduction to Linguistics. - Samarkand, 2015. -P.168

found in other regional dance schools in Uzbekistan.”⁷⁴

Our analysis shows that the words and phrases of the Persian-Tajik language have a significant place among the terms of Bukhara dance. They can be divided into two groups: 1) fully mastered Tajik terms: *zebigardon*, *nozigardon*, *gulruh*, *gardish*, *muscle*, *charkhi miyon*, *charkhi duzonu*, *komati zebo*, *mokki*, *larzon*. 2) terms formed on the basis of a semicircle: *beautiful forehead*, *zang urushi*, *handbusy*, *zang sound*, *heartbreak*, *larzon yurga*.

In general, internal and external sources play an important role in the formation of the terminology of Uzbek dance.

CONCLUSION

1. The terms of each speciality form separate systems. The Uzbek language has been studied for a large part of the speciality terms. The terms of the speciality that have caught our attention have not yet been specifically studied. Dance terms, which are a microsystem of speciality terms, form a separate system. Their special research is an activity carried out in conjunction with the study of scientific problems of a particular speciality. Because in order to interpret the essence of the term, a linguist is required to study its role and significance in this area.

2. The fact that the terms of the Uzbek dance art are mainly derived from the general lexicon is characterized by the clarity of the meaning of these words, the ease of understanding and information about the events they express not only for people in the speciality, but also for certain languages.

3. Among the well-known names used in certain specialities, dance names such as “Tanovar”, “Mavrighi”, “Ashshadarozi” are also terms of the art of dance as language units that express certain concepts that require special interpretation.

4. Every nation has its own national dance art and these national dances are different from each other. Each of them represents the national identity of its people. A person who does not know the language of a certain people still understands and sees the language of dance with his heart.

5. Dance costumes, jewelry and ornaments, each elemental point helps to complement the linguocultural imagery. Dance reflects the national and cultural world of the Uzbek people, its national values, and this aspect is reflected in its terminology.

6. “*Finger play*”, “*leaf fall*”, “*gardish(flange)*”, “*flower leaf*”, “*zarb*”, “*snake trail*”, “*tulip*”, “*parvona(butterfly)*”, “*water wave*”, “*scales*”, “*imagination*”, “*scissors*”, “*wings*”, “*buds*” such as linguistic units make up a significant part of the terms used to describe the concepts of Uzbek dance which appeared on the basis of specialization of everyday words in the speciality of choreography.

⁷⁴ Mazhidova R., Muxitdinova Kh., Sultonova Sh. Tilshunoslikka Kirish. - Samaraand, 2015. -P.168
Nasibulina L.I. Local schools of national dance of Uzbekistan // “Young scientist”. № 23 (313). 2020. -P.687

7. The first study of terms not mentioned in the sources expands the vocabulary of terms in this speciality. The existence of these terms once again reveals the differences in the dances of the oases.

8. In the Uzbek folk dance art there are such dances as “Jar dance”, “Kayrak”, “Teapot game”, “Bowl game”, “Spoon game”, “Knife game”, “Stick game”, “Pilla(cocoon)”, “Lagan”. developed, they are closely connected with the values, customs, traditions of the people as one of the important aspects of the national bubble.

9. The term sociolect is essentially an acronym for “social dialect”. Since the sociolect is a set of linguistic features specific to a professional, class, age, etc. social group within a particular subsystem of the national language, the art of dance can be the basis for interpreting professional speech as a sociolect and the lexicon of that group as components of a sociolect.

10. 5 different schools of Uzbek national dance art have been formed. These are ***Fergana-Tashkent, Kwarezm, Bukhara-Samarkand, Karakalpak, Kashkadarya-Surkhandarya*** dance schools. These schools differ from each other in their originality, charm, local color of elements, clothing, and movements.

11. From the point of view of terminology, the need to study on the basis of Uzbek-Tajik bilingualism, which has existed side by side for centuries in the territory of the republic, requires research on the basis of new approaches. Among the Bukhara dance terms, Persian-Tajik words and phrases are fully mastered (*mokki, larzon, gulruh, gardish (flange), muscle, zebigardon, labi(lip) guncha, charkhi miyon, charkhi duzonu, komati zebo*) and terms formed on the basis of semi-kalka (*zang urush, handbusy, eyebrow bow is a beautiful forehead, the sound of zang, the sound of the heart, larzon yurga*).

12. Lack of information on theoretical and practical issues, peculiarities and methods of performance of the process of formation and development of Fergana-Tashkent, Bukhara-Samarkand dance schools creates problems in studying the sociolinguistic and linguocultural features of dance terms specific to this regional sociologist. Overcoming the existing problems is one of the important tasks facing industry professionals.

13. Terms of a certain speciality as a separate language system are not fully understood for ordinary language speakers, as professional language units that require special training to master it, can perform their functional function only in professional discourse.

14. The terms of dance in the Uzbek language were first classified and described semantically and grammatically divided into three groups:

- 1) *dance names - onomastic names;*
- 2) *names denoting dance movements;*
- 3) *names of dance costumes, jewelry and items.*

15. Ideonyms in the Uzbek language were first studied in the system of dance terms and classified as follows: 1) biblionyms; 2) artionyms; 3) chrononyms; 4) geortonyms; 5) theonyms; 6) mythonyms. Naturally, the study of such elements in each chapter of dance schools provides a lot of interesting

material.

16. Dance names were defined as language units belonging to the group of artionims, which is an internal system of ideonyms, as an object of onomastics.

17. In Uzbek dance terminolog, *metaphor*, *metonymy*, *synecdoche* figurative words, *affixation* and *composition* are relatively rare, and phrases, including Persian isophagous phrases, are a significant part.

18. In Uzbek dance terminology, in contrast to the terminosystems of other specialitys, there are more Persian-Tajik terms, and a small number of terms entered from other languages through Arabic and Russian.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03/04.06.2021.Fil.72.09 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ БУХАРСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
УНИВЕРСИТЕТЕ**

НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ УЗБЕКИСТАНА

ХАМРАЕВА ХУЛКАР ХАМИДУЛЛАЕВНА

**ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОВ УЗБЕКСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО ТАНЦЕВАЛЬНОГО ИСКУССТВА**

10.00.01 – Узбекский язык

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени доктора филологических
наук (DSc)**

Бухара - 2021

Тема докторской диссертации (DSc) зарегистрирована за № В2020.3.DSc Fil236 в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан.

Диссертация выполнена в Национальном университете Узбекистана.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) на веб-сайте Национального университета Узбекистана (www.uz) и на информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziyo.net). uz).

Научный консультант:

Сайфуллаева Раъно Рауфовна

доктор филологических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Саидов Ёкуб Сиддинович

доктор филологических наук, профессор

Худайбергана Дурдона Сиддиковна

доктор филологических наук, профессор

Пардаев Азамат Бахронович

доктор филологических наук, профессор

Ведущая организация:

Ферганский государственный университет

Защита диссертации состоится на заседании Научного совета DSc.03/04.06.2021.Fil.72.09 по присуждению ученых степеней при Бухарском государственном университете «23 декабря» 2021 года в _____ (адрес: М. Усманов у).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре..... государственного университета (зарегистрирована под номером 109)
Адрес:

Автореферат диссертации разослан «11» декабря 2021 года.
(Протокол реестра № _____ от « _____ » _____ 2021 года.)

Д.С.Ураева

Председатель Научного совета
по присуждению научных степеней,
д.ф.н., проф.

Ш. Давронова

Секретарь Научного совета
по присуждению научных степеней,
д.ф.н., доцент

Г. Муродов

Председатель научного семинара при
Научном совете по присуждению
научных степеней, д.ф.н., проф.

ВВЕДЕНИЕ (аннотация докторской (DSc) диссертации)

Цель исследования – изучить теоретические основы формирования совершенного словаря терминологии узбекского национального танца, выявить лингвистические, лингвокультурологические и социолингвистические особенности терминов в данной области, определить их место в узбекской лексикологии.

Объектом исследования является исследование комплекса активно используемых терминов в профессиональной речи в узбекских национальных танцевальных школах.

Предмет исследования составляет формирование классификации семантических групп терминов узбекского национального танца, изучение их лексико-семантической, лингвокультурологической и социолингвистической природы, определение их положения в лексике узбекского языка.

Научная новизна исследования:

научно обосновано, что система терминов является элементом профессионального языка как неотъемлемая часть понятия «язык специального назначения»;

определены парадигматические особенности названий, представляющих внутренние группы терминологической структуры;

раскрыта сущность терминов узбекского национального танцевального искусства и определено их место на лексическом уровне, обоснованы принципы построения систематической классификации номинативных единиц;

определено группирование танцевальных названий как ономастических единиц, принадлежащих к группе артионимов, и они проанализированы на этой основе;

раскрыта лексико-семантическая, лингвокультурологическая и социолингвистическая сущность терминов узбекского национального танцевального искусства;

структурно-семантическая дифференциация терминологических единиц, относящихся к региональным танцевальным школам, основана в рамках концепции социолектов.

Внедрение результатов исследования. На основе научных результатов и выводов, полученных при изучении терминов узбекского национального танца:

создана программа для ЭВМ «Краткий толковый словарь движений хорезмского танца» (Сертификат DGU №08435, выданный Агентством интеллектуальной собственности при Министерстве юстиции Республики Узбекистан). На основе научных результатов усовершенствованы художественно-эстетические задачи отраслевой терминологии;

создана программа для ЭВМ «Хорезмский “Лазги”»: история и описание; основные движения, костюмы и украшения. Краткий толковый

словарь.” (Сертификат DGU №12216, выданный Агентством интеллектуальной собственности при Министерстве юстиции Республики Узбекистан). Научные результаты послужили теоретическим и практическим источником для анализа и комментирования терминов по искусству узбекского танца;

выводы по терминологии узбекского танца использованы в проекте №А1-ХТ-О92997 по теме «Проблемы духовно-нравственного воспитания молодежи на основе гармоничности общечеловеческих, национальных и исторических ценностей» (Министерство высшего и среднего специального образования, Каракалпакский филиал Узбекского педагогического научно-исследовательского института, справка № 181 от 14 сентября 2021 г.) В результате студенты получили информацию о терминах узбекского национального танцевального искусства, о лингвокультурологическом исследовании этих терминов;

предложения и рекомендация исследования по лингвокультурологии национального танцевального искусства были использованы в рамках деятельности Республиканского центра духовности и просвещения в проведении мероприятий в 2020-2021 годах, а также в 2017-2020 годах по реализации государственных грантов по темам «Научно-философское и художественно-лингвистическое исследование произведений ученых и мыслителей Восточного Возрождения» и «Создание современных механизмов и технологий борьбы против идеологических и информационных атак, угрожающих миру и стабильности в условиях глобализации» (справка Республиканского центра духовности и просвещения № 02/08-1077 от 10 сентября 2021 г.). В результате была обеспечена научность лекций по искусству национального танца;

научные выводы о структурных и семантических различиях терминологических единиц территориальных танцевальных школ были использованы в фундаментальном исследовании №ФА-ФИ-Г003 «Функциональное словообразование в современном каракалпакском языке». (Справка Каракалпакского научно-исследовательского гуманитарного института Каракалпакского отделения Академии наук Республики Узбекистан № 17-01-1215 от 15 сентября 2021 г.). В результате была обоснована связь художественно-эстетических особенностей терминов каракалпакского национального танцевального искусства с национальными ценностями;

выводы по описанию языковых единиц, обеспечивающих общность языка и культуры в узбекской лексикографии, использованы в учебнике «Современный узбекский язык» (автор Б. Менглиев) для направления бакалавриата 5221000 - Филология и преподавание языков (узбекский язык), (справка Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои Министерства высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан,

№ 02-1489 от 8 сентября 2021 г.). В результате обеспечена научность лекций по лексикографии и терминологии;

теоретические взгляды на сущность терминов узбекского национального танца и определение их места на лексическом уровне, создание систематической классификации номинативных единиц были использованы при подготовке радиопрограмм «Таълим ва тараккиёт», «Бедорлик», «Адабий жараён» телерадиоканала «O'zbekiston» Национальной телерадиокомпании Узбекистана (справка телерадиоканала «O'zbekiston» Национальной телерадиокомпании Узбекистана № 04-25-1439 от 7 сентября 2021 г.). Научные взгляды послужили для совершенствования знаний радиослушателей в области современной лингвистики и терминологии.

Объем и структура диссертации. Диссертация состоит из введения, четырех глав, заключения и списка использованной литературы. Общий объем исследования 238 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (Часть I; Part I)

1. Хулкар Ҳамроева. Ўзбек миллий рақс санъати: терминлар тавсифи ва тадқиқи. Монография. – Тошкент: “ZAMON POLIGRAF” ОК, 2021. – 224 б.
2. Hulkar Hamraeva, Gavhar Matyokubova, Shuhrat Tukhtasimov. Khorezmian Lazgi Dance: History and Description//Monograph. - United States of America. Seattle, WA 98109.2021. 291 page.
www.amazon.com
3. Хулкар Ҳамроева, Матякубова Г. Сайфуллаева Р., Тохтасимов Ш. Хоразм рақс ҳаракатларининг қисқача изоҳли луғати. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги интеллектуал мулк агентлиги ЭҲМ учун № DGU 08435 рақамли дастур учун гувоҳнома. 24.04.2020
4. Хулкар Ҳамроева, Матякубова Г, Сайфуллаева Р, Тохтасимов Ш, Мамадалиева Н, Насруллаева Г, Бутунбаева Т. Хоразм “Лазги” рақс туркуми: номлари, асосий ҳаракатлари, либослари ва тақинчоқларининг қисқача изоҳли луғати. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги интеллектуал мулк агентлиги ЭҲМ учун № DGU 12216 рақамли дастур учун гувоҳнома. 26.07.2021
5. Hulkar Hamroeva. A GLANCE AT THE HISTORY OF FERGANA DANCE SCHOOL// Zien Journal of Social Sciences and Humanities ISSN NO: 2769-996X <https://zienjournals.com> ISSN NO: 2769-996X Date of Publication:24-09-2021. SJIF Impact Factor (2021): 5.104
6. Hamroeva Hulkar Hamidullaevna, Butunboeva Tumaris A'zamjonovna, Sayfullaeva Ra'no Raufovna. The Integration of words and dances in poetic discourse”// Journal of Critical Reviews// Vol 7, Issue: 12. (Scopus) 2020. Malaysia. ISSN – 2394-5125. 994-999 page.
<http://www.jcreview.com/fulltext/197-1592568259.pdf?1629007288>
<http://www.psychologyandeducation.net/pae/index.php/pae/article/view/2594/2267>
7. Ҳамроева Ҳ. Ўзбек миллий рақс санъати терминларига оид// Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎЗА) илм-фан бўлими, -Б 1-8. Тошкент: май, 2020 й.
8. Ҳамроева Ҳ. Терминология тизими хусусида// Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги – ЎЗА илм-фан бўлими (электрон журнал). – Б 118-129. 2021 йил, апрель.
9. Ҳамроева Ҳ. Ўзбек миллий рақс санъати: либос ва тақинчоқлар терминологияси// (Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎЗА) илм-фан бўлими. –Б 88-97. Тошкент-2020 йил, декабрь.
10. Ҳамроева Ҳ. Фарғона рақс мактаби тарихига бир назар// Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги – ЎЗА илм-фан бўлими (электрон журнал). 2021 йил август. – 33-43 б.

11. Хамраева Х.Х. Узбекская национальное танцевальное искусство: основы терминологии// “Academy” научно-методический журнал № 7 (58), 2020 год, Россия, Москва 2020.
12. Hamroeva H. //People’s artist of Uzbekistan Gavhar Matyakubova’s creative school (International research journal of humanities, language and literature. ISSN No: 2394-1642 Journal Impact factor 5.401. Impact Factor 5.401 Volume 7, Issue 8, August 2020 Association of Academic Researchers and Faculties (AARF) page: 1-12. <http://aarf.asia/humanities.php>).
13. Hamraeva Khulkar. مدرسة ملكة خورزم الشعبية (الناقد الفني شعب أوزبكستان (جافار خونيم ماتيوكوبوفا). A Journey to the Heart. An international Anthology of poems, articles, and short stories Written by several Uzbek poets and writers. “Thinker” Publishing. Cairo. 2021. Pages 164-168.
14. Hamraeva Khulkar.// Özbekistan Halk sanatçısı Gavharkhonim Matyokubova: danslarda eski Horezm. Ata yurdun rüzgari.Çağdaş Özbek Şiiri Antolojisi. Istanbul 2021. Sayfa 153-156
15. Ҳамроева Ҳ. Миллий рақс санъати таълими: қадриятлар интеграцияси.//Давр педагогикаси ва инновацион ғоялар I-Республика маънавий-маърифий, илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. – Б 40-42. Тошкент- 2020.
16. Hulkar Hamroeva, Shuhrat Toxtasimov, Ruzaxon Mirzakarimova. Bukhara dance school: cultural heritage and interpretation of national values.// 02.2021. International Journal for innovative Engineering and Management Research (IJIEMR) Volume 10, Issue 03, Pages: 104-109. <https://ijiemr.org/public/uploads/paper/608151613322059.pdf>
17. Ҳ.Ҳамроева. Ўзбек миллий рақс санъати терминларининг тизими хусусида. Сўз санъати Халқаро журнали. ISSN 2181-9297 Doi Journal 10.26739/2181-9297. Тошкент 2021, апрель, - Б 141-150
18. Ҳ.Ҳамроева. Ўзбек рақс терминларининг лингвокультурологик характери. Сўз санъати Халқаро журнали. ISSN 2181-9297 Doi Journal 10.26739/2181-9297. Тошкент 2021, апрель, - Б 155-161
19. Ҳ.Ҳамроева. Ўзбек миллий рақс терминологияси. Тошкент-2021, 22.10
https://uza.uz/uz/posts/uzbek-milliy-raqs-sanati-terminologiyasi_312342
20. Ҳ.Ҳамроева. Миллий рақс санъатининг лингвокультурологик хусусиятлари. Тошкент-2021, 22.10
https://uza.uz/uz/posts/milliy-raqs-sanatining-lingvokulturologik-xususiyatlari_312340
21. Hulkar Hamroeva, Rano Sayfullaeva, Shuhrat Toxtasimov, Gulshan Nasrullaeva, Tumaris Azam Butunbaeva. //Lingoculturological and semiotic properties of “The Lazgi of surnay” and “The Lazgi of Harmon”.//(2021) 58(2): 3451-3459
22. Ҳамроева Ҳ. Тохтасимов Ш. Ўзбекистон халқ артисти Г.Матёкубова яратган тарихий рақслар.// Марказий Осиё

- халқларининг маданий ҳамкорлик истикболлари.1 Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент-2020. – Б 387-396
23. Ҳамроева Ҳ, Р. Сайфуллаева. Ўзбек предмети рақсларида миллий-маданий чизгилар// “Сўз санъати” Халқаро журнали. Тошкент: 2021 йил, апрель. – Б 31-37.
 24. Ҳамроева Ҳ, Сайфуллаева Р. Ўзбек рақс терминларининг лингвокультурологик таснифи. //ФарДУ Илмий Хабарлар. №5.2020. – Б 113-117.
 25. Khamroeva Kh., Tokhtasimov Sh., Khojiev S.// The role and significance of national values in national dance. East European Science Journal#6(58), 2020 part 4. Warsaw, Poland 2020 page 13-15
 26. Ҳамраева Х.Х, Тохтасимов Ш.М, Муродова М.Ш. Узбекское национальное танцевальное искусство: от становления к повышеную // Academy научно-методический журнал №12 (51), 2019 56-58 стр.
 27. Ҳамраева Х.Х, Сайфуллаева Р.Р, Муродова М.Ш, Бутунбаева Т.А. Об особенностях узбекского народного танца// Academy научно-методический журнал №12 (51), 2019 86-88 стр.
 28. Ҳамраева Х.Х, Пардабоев Р.А, Мирзакаримова Р.А, Джуракулова Э.З. Хорезмский танец — душевные порывы народа// Academy научно-методический журнал №1 (52), 2020 80-82 стр.
 29. Namroeva H, Shuhrat Tohtasimov, Khojiev S.// Art Theme In The Poetry Of Azam Uktam. The American Journal of Social Science and Education Innovations (ISSN – 2689 -100x) Published: October 31, 2020| Pages:405-409
 30. Ҳамроева Ҳ., Т.А.Бутунбаева. Қурбоновнинг “Санъатнома 1” китобида рақс тавсифи// Международной научно-практической конференции «Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследования». – № 8(35). – М., Изд. «Интернаука», 2020. - 461-467 стр.
 31. Namroeva H, Butunbaeva T.//Lingoculturological properties of “Harmony Lazgisi”// Academicia Globe: Indescience Research ISSN: 2776-1010Volume 2, Issue 5, May, 2021. -47-53 page.
<https://agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/106/96>
 32. Namroeva H., Murodova M. Creativity laboratory of assistant professor Shukhrat Tokhtasimov (International research journal of humanities, language and literature. ISSN No: 2394-1642 Journal Impact factor 5.401 htht:/ aarf.asia/humanities.php). 2020. - 48-60 page
 33. Namroeva H, Sayfullaeva R. Uzbek national dance art terminology research// Internatioanl conference actual problems and solutions of modern philology Published by Research Support Center. Tashkent: 2020. – 4-23 page. <https://doi.org/10.47100.v1i2.182>

II бўлим (Часть II; Part II)

34. Khamroeva N. KHOREZM "KAYROK LAZGISI" DANCEPHONOSTILISTIC PROPERTIES. Proceedings of Global Technovation5th International Multidisciplinary Scientific Conference Hosted from Berlin, Germany <https://conferencepublication.com> March 30th 2021. Pages:156-161
35. Хамроева Х, Бутунбаева Т. Минҳожиддин Мирзонинг “Тановар” шеъри таҳлили// Ўзбекистонда рақс санъати ривожини ва истиқболлари: ижтимоий жараёнлар. Тошкент 2019– Б 116-118.
36. Хамроева Х. Эркин Воҳидовнинг “Раққоса” шеъридаги бадиий ифодалар. Филология ва маданият масалалари илмий-услубий мақолалар тўплами №2. Карабук. 2020. – Б 204-207.
37. Namroeva N. The five most important initiatives and youth spirituality. // Materialien der XVI Internationalen Wissenschaftlichen und praktischen konferenz wissenschaft ohne grenzen – 2020// 63-65 page
38. Хамроева Х. Мирзакаримова Р. Муллажонов Б. Анвар Обиджоннинг — Гирей хоним шеърининг маънавий-эстетик хусусиятлари//Malaka oshirish tizimida integratsiya va innovatsion tafakkur uyg`unligi masalasi: muammo va yechimlar. Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi. (2020-yil, 20-may) MATERIALLARI. QARSHI – 2020 – Б 418-420.
39. Хамраева Х, Караева Б, Национальное танцевальное искусство и инновационное образование// 590-594.стр. “Malaka oshirish tizimida integratsiya va innovatsion tafakkur uyg`unligi masalasi: muammo va yechimlar” Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi materiallari. QARSHI – 2020
40. Хамроева Х.Х., Тохтасимов Ш.М., “Ғолибо рақс анини иштироидир...”// Гулистон журнали //№ 2.2020
41. Khamraeva Kh, Musaeva G., Queen of Khorezm folk school (Art critic-peoples artist of Uzbekistan Gavharhonim Matyokubova)// *Archive of Conferences*, 22(1), 68-72. Retrieved from Hosted from Chicago, USA <https://conferencepublication.com> April 30th 2021 <https://www.conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/948>
42. Khamraeva Kh, **Jurakulova E.** Uzbek folk dances from different regions of the country// *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(04), 244–247. Retrieved from VOLUME 8, ISSUE 4, Apr.-2021 <https://repo.ijert.org/index.php/ijert/article/view/2477>
43. Хамраева Х., Тохтасимов Ш., Муродова М., Аловутдинова Н., Муллажонов Б. // Бобур асарларида санъатга оид терминлар// Интеллектуальное наследие Захиридина Мухаммада Бобура и современность. Сборник статей и тезисов докладов Международной научно-практической конференции 28 февраля 2020 г. г. Москва. стр 578-581

44. Ҳамроева Ҳ. Ғаниев С. Фаробийнинг мусика илми ҳақидаги қарашлари ва Қозоғистон ўзбекларининг рақс санъати // (Международная научно-практическая конференция «Улыдаланынулытулғалары», приуроченной 1150-летию Аль-Фараби. 23 октября 2020 года). -60-63 page.
45. Ҳ.Ҳамроева, С.Ғаниев. Маданиятлар интеграцияси: Қозоғистон ўзбекларининг рақс санъати ҳақида. Global Science and innovations 2020: Central Asia. № 4 (9). Июнь-июль 2020. Серия “Искусствоведение”. стр-55-59
46. Ҳамроева Ҳ, Ғаниев С. Қозоғистон ўзбеклари фольклор рақсларининг тарбиявий аҳамияти.// (Malaka oshirish tizimida integrasiya va innovation tafakkur uyg'unligi masalasi: muammo va echimlar халқаро конференция тўплами); Qarshi-2020. - В 127-129
47. Ҳамроева Ҳ. Қурбонова М. Ўзбек ва турк илмий педагогик алоқаларига доир.// (Malaka oshirish tizimida integrasiya va innovation tafakkur uyg'unligi masalasi: muammo va echimlar. Халқаро конференция тўплами); Qarshi-2020. – Б 184-186.
48. Ҳамроева Ҳ. Гавҳар Матёқубованинг ижод лабораторияси//Давр педагогикаси ва инновацион ғоялар I-Республика маънавий-маърифий, илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. Тошкент- 2020. – Б 34-35.
49. Ҳамроева Ҳ. Ўзбекистон халқ артисти Гавҳар Матёқубованинг “Лазги” рисоласи.//Давр педагогикаси ва инновацион ғоялар I-Республика маънавий-маърифий, илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. Тошкент- 2020. – Б 17-19.
50. Ҳамроева Ҳ., Ғаниев С. Қадриятлар уйғунлиги: Қозоғистон ўзбекларининг миллий рақс санъати. Марказий Осиё халқларининг маданий ҳамкорлик истиқболлари. I Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент-2020. – Б 87-93.
51. Ҳамроева Ҳ. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Раҳматжон Қурбоновнинг “Санъатнома 1” асарининг бадиий - эстетик хусусиятлари. Марказий Осиё халқларининг маданий ҳамкорлик истиқболлари. I Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари. – Б 461-467. Тошкент-2020.
52. Ҳамроева Ҳ. Тохтасимов Ш. Матёқубова Г. “Сурнай Лазгиси: тарихи ва тавсифи”. Марказий Осиё халқларининг маданий ҳамкорлик истиқболлари. I Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент-2020. – Б 396-401.
53. Ҳамроева Ҳ. Муродова М. Ташкенбаев П. Хореография санъатида ижод лабораториясининг ўрни ва аҳамияти. Марказий Осиё халқларининг маданий ҳамкорлик истиқболлари. I Халқаро илмий амалий конференцияси материаллари тўплами. Тошкент-2020. – Б 467-475.
54. Ҳамроева Ҳ. А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романида санъатга оид терминлар тадқиқи. А.Қодирий таваллудининг 127 йиллигига

- бағишланган Халқаро илмий-методик анжуман материаллари. Тошкент-2021. – Б 31-36.
55. Ҳамроева Ҳ, М.Мирзо. Миллий ўзликни англашда рақс санъатининг инсон руҳиятига таъсири. Марказий Осиё халқларининг маданий ҳамкорлик истиқболлари. I Халқаро илмий амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент-2020. – Б 262-268
56. Ҳамроева Ҳ, М.Мирзо, Ш.Тохтасимов. Миллий ўзлик ва умуминсоний туйғулар инъикоси. Санъат ва адабиёт: илмий-амалий изланишлар йўлидаги илк одимлар II Халқаро талабалар илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент 2021. – Б 4-8.
57. Ҳамроева Ҳ, М.Мирзо. Миллий ўзлик ва миллий қадриятлар интеграцияси: илмий амалий изланишлар йўлидаги илк одимлар. Санъат ва адабиёт: илмий-амалий изланишлар йўлидаги илк одимлар I Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 2020. – Б 3-5.
58. Ҳамраева Х. Узбекские национальные танцы – традиции древних времён. МАТЕРІАЛИ VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі 21 травня 2021 р. Київ – 2021. 29-34 стр.
59. Ҳамраева Х, Тохтасимов Ш, Матякубова Г, Мусаева Г. Национальные линии в узбекском танце. МАТЕРІАЛИ VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі 21 травня 2021 р. Київ – 2021. 47-51 стр.
60. Ҳамраева Х, Сайфуллаева Р, Бутунбаева Т. Предметы как элементы узбекских народных танцев. МАТЕРІАЛИ VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі 21 травня 2021 р. Київ – 2021. 92-95 стр.

Босишга рухсат этилди: декабрь 2021 йил
Бичими 60x44 1/16, «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табағи 4. Адади: 100. Буюртма: № 26.

“Shaxzod-print” хусусий корхонасида чоп этилди.
Манзил: Бухоро шаҳри А.Жомий кўчаси, 17-уй.

